

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКОЮ У СІМ'Ї	
1.1. Теорії агресивності у науковій літературі	6
1.2. Поняття та види насильства.....	13
1.3. Жінка як об'єкт домашнього насильства.....	19
1.4. Психологічні особливості жінок, що постраждали від домашнього насильства.....	26
1.5. Концептуальна модель дослідження особистісних рис жінок, що постраждали від насильства.....	33
Висновки до Розділу 1	38
РОЗДІЛ II. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
2.1. Опис методичного інструментарію.....	40
2.2. Цілі, задачі та організація емпіричного дослідження	42
Висновки до Розділу 2	45
РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖІНОК, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	
3.1. Результати емпіричного дослідження, аналіз та інтерпретація.....	47
3.2. Рекомендації.....	55
Висновки до Розділу 3	59
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Насилля незмінно було частиною існування людського суспільства. Його найрізноманітніші вияви спостерігаються на всіх континентах. Щорічно гине більше півтора мільйона людей, і ще більше отримує тілесні ушкодження, як у результаті відчайдушних спроб покінчити з життям, так і в результаті міжособистісних та групових форм насильства. Водночас як про певні різновиди насильства – такі як тероризм, війни, збройні повстання та громадські заворушення – завдяки супутниковим системам зв'язку, можна дізнатися в будь-яку хвилину доби, значно більша частка насильства відбувається поза цими радарями: вдома, на робочих місцях і навіть дитячих та соціальних установах. Більшість жертв такого насильства малі, слабкі чи хворі, щоб захистити себе. Інші, внаслідок наданого на них тиску або впливу звичаїв та традицій, змушені зберігати мовчання та нікому не говорити про свої муки.

В усьому світі, в культурних традиціях народів існують звичаї, пов'язані з насильством по відношенню до жінок, що заподіюють шкоду їх здоров'ю. В деяких сім'ях дівчат піддають обрізанню, змушують дотримуватися суворого етикету в плані одягу, вимушують займатися проституцією, позбавляють майнових прав та вбивають з міркувань честі. Ці, та й багато інші звичаї представляють собою свого роду побутове насильство і тим часом вони вислизають від національного та міжнародного нагляду, адже вони розглядаються як культурний звичай, що заслуговує на терпиме та шанобливе ставлення.

Коли мова заходить про права жінок, універсальні стандарти в сфері прав людини часто не діють в повному обсязі. Таким чином, культурний релятивізм часто використовується як привід для припущення в суспільстві нелюдського та дискримінаційного ставлення до жінки.

В Україні проблема насильства над жінками існує вже досить тривалий час, станом навіть на сьогодні не має законодавчого акту який регулює гендерно зумовлене насильство. Ця проблема є найбільш **актуальною** особливо тепер, можна сказати, що це ще один негативний наслідок пандемії. Фінансова незахищеність, стрес та невпевненість призвели до посилення агресії, приріст звернень на 62%, щодо домашнього насильства відбувся у 2020 році, в порівнянні з даними за 2019 рік. Згідно інформації Міністерства соціальної політики України 85% звернень надходить від жінок. Ізоляція ще більше оголила гендерну нерівність та загострила ситуацію.

Власне це все і підтверджує значущість даної роботи, її актуальність як у загальнопсихологічному, так і у прикладному аспектах.

Метою роботи є дослідження психологічних особливостей жінок, що постраждали від сімейного насилля – самооцінки, сорому та відчуття провини.

Виходячи з поставленої мети були виділені наступні **завдання**:

- розглянути основні теорії агресії;
- розкрити сутність насильства, визначити та його види;
- провести емпіричне дослідження та виявити психологічні характеристики жінок, що зазнали насильства в сім'ї;
- дослідити взаємозв'язок між сімейним насильством і психологічними особливостями жінок, що зазнали насильства;

Для досягнення поставлених завдань у роботі було використано такі методи дослідження:

- теоретичний аналіз наукової літератури з обраної тематики;
- психодіагностичне дослідження з застосуванням анамнестичної анкети та стандартизованих методик: самооцінка Соренсен та вимірювання почуття провини та сорому TOSCA;
- математико-статистичний аналіз.

Об'єктом даного дослідження постали психологічні особливості жінок.

Предметом дослідження виступили психологічні особливості жінок, що зазнали сімейного насильства.

Теоретично-методологічну основу роботи становлять праці Е. Дюркгейма, К. Лоренца, Л. Берковіца, З. Фрейда, Е. Фромма. Також різноманітні погляди на проблематику насильства розглянуті в роботах психологів: М. Страуса, Н. Блеклока та Е. Саттерленда.

Теоретична значущість роботи полягає у визначенні комплексного взаємозв'язку між рівнем самооцінки, відчуття провини, сорому та екстернальності у жінок, що постраждали від насилля.

Практична значущість роботи визначається в тому, що результати дослідження можуть бути використані у психокорекції емоційного стану жінок, які постраждали від насильства, що націлена на підняття самооцінки та впевненості у собі, психологічна робота зі зняття відчуття провини, зміцнення сильних сторін особистості.

РОЗДІЛ І

ТЕОРИТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКОЮ У СІМ'Ї

1.1. Теорії агресивності у науковій літературі

Існують різні варіанти визначення поняття агресія та агресивної поведінки. І до сих пір не втихають суперечки щодо основного питання про статус агресії: агресія – це характеристика поведінки чи сама поведінка?

Слово агресія походить від латинського «aggressio», що означає напад – це вмотивована деструктивна поведінка, що суперечить нормам співіснування людей, яка завдає шкоди об'єктам нападу, вона наносить фізичну, моральну шкоду людям або викликає у них психологічний дискомфорт [32, с.16].

Частина авторів розглядає агресію як детермінант поведінки. Для них агресія – це драйв, емоція, афект, намір, мотив, установка і т.п. На думку інших дослідників, агресія – це поведінкова структура, що має складну конструкцію і неоднозначно пов'язана з емоційно-вольовим комплексом.

Серед зарубіжних досліджень проблематика агресії та агресивного поведіння найбільшої популярності набули концепції таких авторів, як К. Лоренц, Е. Фромм, З. Фрейд, К.Г. Юнг, А. Басс, Р. Берон, Д. Річардсон, Л. Берковіц, Д. Долард, Х. Зільманн та ін.

Вивчаючи причини агресії, науковці зосередились на наступних трьох основних теоріях:

- 1) існує вроджена фізіологічна потреба в агресії;
- 2) агресія є природною реакцією на фрустрацію;
- 3) агресивна поведінка – результат наuczіння.

У філософських полеміках про природу людини було зламано чимало списів. Прибічником першої теорії був французький філософ XVIII ст. Жан-Жак Руссо, який запевняв, що джерело соціального зла – не людська природа, а громада. Друга думка співставляється з ім'ям англійського філософа Томаса Гоббса (1588-1679), полягає в тому, що закони, створювані суспільством, необхідні для приборкання тварин інстинктів людини та контролю над ними. У XX ст. уявлення Гоббса про біологічну природу агресії підтримували Зігмунд Фрейд та Конрад Лоренц [28, с.586].

Фрейд спочатку прагнув вивести всі прояви людської поведінки з одного основного життєвого інстинкту, позначеного як Ерос. Задуманий як сила, цей життєвий інстинкт був названий лібідо, який функціонує для збільшення, продовження та відтворення життя. Фрейд у своїх ранніх працях виявляв дуже мало інтересу до агресії як такої. Однак, у 1920 році він запропонував теорію дуальних інстинктів, в якій інстинкт життя ставився у протиположності інстинкту смерті, і був найменований Танатосом. Цей інстинкт уявлявся як сила, що спонукає до дезінтеграції особистості та людського життя в цілому. На думку Фрейда, інстинкт смерті змушує людину спрямовувати агресивні дії проти соціального та фізичного середовища, щоб урятуватися від самознищення.

Представники неklasичного психоаналізу – А. Адлер і Е. Фромм – також розглядали психологічні витoki аналізованих феноменів, що лежали в основі, на їхню думку, у несвідомому індивіда та особливостях його взаємодії із зовнішнім середовищем. Так, Адлер розглядає агресивність через призму «волі до влади», яка є центральним принципом його вчення. Боротьба за досягнення влади – це рання дитяча компенсація почуття неповноцінності. Дефіцит влади сприймається як недостатність своїх здібностей (відсутність маскулітності у жінок, різного роду тілесні вади, залежність дитини від дорослих) та переживається як комплекс неповноцінності. «Саме почуття неповноцінності, неадекватності та невпевненості визначає мету існування індивіда, бажання домогтися визнання розвивається паралельно до почуття

неповноцінності, ціль цього бажання – досягти такого становища, коли індивідуум виглядає переважаючим своє оточення» [2, с.27], - пише Адлер у своїй роботі "Зрозуміти природу людини".

Еріх Фромм розрізняв два види агресії – доброякісну та злоякісну. Доброякісна агресія є нормальним феноменом, метою якої є виживання індивіда та збереження його популяції. У відомій роботі «Втеча від свободи», вперше виданої в 1941 р., він аналізує такий феномен, як схильність «відмовитися від незалежності своєї особистості, злити своє «я» з ким-небудь або з чимось зовнішнім, щоб таким чином знайти силу, що бракує самому індивіду» [42, с.119]. Особистостей, що мають таку схильність, Фромм описує як людей з авторитарним характером. В якості ознак такого характеру Фромм виділяє відношення до влади та сили. Остання буває зовнішньою (державні інститути та їхні представники) та внутрішньою чи інтеріоризованою (обов'язок, совість, супер-его, прийняті у суспільстві норми та умовності). Особам з авторитарним характером властива двополярна система взаємовідносин зі світом – для такої людини існує лише дві статі: той, хто має владу і не має її. Фромм показав, що авторитарний характер має одночасно садистські та мазохістські риси. Садистські риси проявляються в прагненні мати необмежену владу над іншими, і в агресії по відношенню до людей, що підкорилися їм, мазохістські – в готовності підкорятися і дотримуватися вказівок внутрішньої або зовнішньої влади. У роботі «Анатомія людської деструктивності» Фромм аналізує особистість І. Сталіна як одного з найяскравіших історичних прикладів фізичного та психічного садизму [41, с. 373-375]. З виникненням фашизму жага до влади та її виправдання досягли небувалих розмірів, оскільки мільйони людей перебувають під враженням перемог, здобутих владою, і вважають владу ознакою сили. Але в психологічному плані потяг до влади коріниться не в силі, а в слабкості, в ній проявляється нездатність особистості вистояти поодиноці і жити своєю силою. Влада – це господство над будь-ким; сила – це здатність до звершення, потенція. «Влада» та «сила» – це різні та

взаємовиключні один одного категорії. «Влада – це збочення сили» [42, с.135]. Американський гуманіст підкреслював, що в однієї й тієї ж особистості здебільшого наявні обидві тенденції, що походять від однієї і тієї ж основної причини – нездатності винести ізоляцію та слабкість власної особистості.

Конрад Лоренц розглядав інстинктивну агресивність як продукт еволюції. По суті Лоренц об'єднав теорію агресії Фрейда з теорією природного відбору Чарльза Дарвіна. У цій інтерпретації агресивність корисна, вона дає шанс вижити популяціям більш агресивних видів, оскільки найсильніші тварини знищуватимуть слабших, тоді в ході еволюції, результатом буде сильніша і здоровіша популяція. Лоренц вважав агресію не стільки саморуйнівною, скільки адаптивною. Однак і Фрейд, і Лоренц погоджувалися з тим, що агресія за своєю природою інстинктивна (універсальна, і не є результатом наuczіння), і якщо людина не має можливості розрядитися, агресія накопичується в ній доти, доки не відбудеться вибух, або до тих пір, поки відповідний стимул не звільнить її і вона не вийде назовні подібно тому, як миша вивільняється з мишоловки. Хоча Лоренц і вважав також, що ми маємо вроджені механізми стримування агресії (те, що нас обеззброює), він, проте, побоювався наслідків посилення «бійцівських інстинктів» людини без одночасного розвитку механізмів їх пригнічування [28, с. 587].

Спільним серед деяких інших біологічних теорій є твердження, що агресія є проявом генетичного чи хімічного впливу. Емпіричні дані показують, що електрична стимуляція певних ділянок мозку може викликати або пригнічувати агресію. Адріан Рейн, за допомогою сканування, виміряв активність мозку вбивць, жорстокість яких не можна було пояснити ні безпритульністю, ні насильством, пережитим ними у дитячому віці, та визначив кількість сірої речовини в мозку чоловіків, схильних до антисоціальних вчинків. Вони виявили, що префронтальна кора, що виконує функцію аварійного гальма для ділянок мозку, відповідальних за агресивну

поведінку, у них на 14% менш активна, ніж в нежорстоких вбивць, та її об'єм в осіб, які ведуть антисоціальний спосіб життя, на 15% менше, ніж в середньостатистичної людини [51, с.110]. У подвійному сліпому плацебо-контрольованому, стратифікованому, рандомізованому дослідженні, з паралельними групами, вчені продемонстрували вплив префронтальної кори на намір вчинити акт агресії. Автор дослідження Олівія Хой та її колеги випадково розподілили дорослих на дві групи, одна з яких отримувала транскраніальну стимуляцію постійним струмом дорсолатеральної префронтальної кори, та контрольну групу, яка отримувала плацебо стимуляцію. Учасники у групі зі стимуляцією показали менше намірів здійснювати гіпотетичні фізичні чи сексуальні напади та сприймали ці дії як морально неправильні більшою мірою, ніж люди у контрольній групі [50].

Інші біологи-теоретики припускають, що генетика може бути компонентом агресії. Дослідження деяких тварин показують, що деякі породи більш агресивні, а інші від природи пасивні, наприклад, агресивність пітбультер'єра обумовлена його генами. Більш детальні дослідження показали, що наявність чи відсутність певних хімічних речовин та гормонів також впливає на агресію. Високі рівні гормону тестостерону та нейротрансмітерів, таких як серотонін, дофамін та норадреналін, викликають більш високий рівень агресії у тварин. Соціальний психолог Джим Даббс та його колеги провели велику серію досліджень у пошуку зв'язку між тестостероном та соціальною поведінкою. Нижче наведено деякі з отриманих результатів:

- хлопчиків у віці 9-11 років більш вищий рівень тестостерону пов'язаний з більш агресивним поведінкою;
- ув'язнені з високим рівнем тестостерону частіше конфліктують із тюремною адміністрацією. Крім того, скоєні цими людьми злочини в середньому були жорстокішими;

- дослідження 4462 ветеранів війни показало, що ветерани з високим рівнем тестостерону частіше мають проблеми із законом, поведуться жорстоко і мають незвичайно велику кількість статевих партнерів.

Всі ці висновки отримані в результаті кореляційних досліджень, тому дуже важко визначити, високий рівень тестостерону є причиною чи наслідком агресивної та антисоціальної поведінки. Розпізнати причинно-наслідковий зв'язок досить важко, оскільки рівень тестостерону можуть впливати конкуренція чи сексуальна поведінка. Наприклад, в одному дослідженні помічник експериментатора штовхав і ображав студентів чоловічої статі, після чого вимірювався рівень тестостерону піддослідних. Виявилось, що він значно підвищувався [44].

Як вже вказувалось, інший винуватець, що нерідко згадується при обговоренні агресивної поведінки, є низький рівень вмісту в крові нейротрансмітера серотоніну. Його низький рівень призводить до зменшення самоконтролю та посилення агресії. В багатьох роботах було показано, що в гризунів зменшення у мозку серотоніну призводить до посилення агресивної поведінки, а його збільшення, навпаки, до послаблення агресивності [11, с.523].

Друга теорія агресії – це гіпотеза фрустрації-агресії, запропонована групою дослідників з Єльського університету на чолі з Джоном Долардом. У цій теорії фрустрація та агресія пов'язані причинно-наслідковим зв'язком. Фрустрація – причина агресії, а агресія – результат фрустрації. Страх перед осудом чи покаранням за агресивні дії, що визвані фрустрацією, можуть переорієнтувати агресивність і направити її на якусь іншу мішень, чи навіть на самого себе. Ми вміємо стримувати імпульсивні реакції, особливо якщо маємо підставу вважати, що оточуючі не схвалять нашої поведінки чи покарають нас; у таких ситуаціях ми спрямовуємо свою ворожість у безпечніше для нас русло [28, с.594].

Інші дослідження, які вивчали гіпотезу фрустрації-агресії, зазначали, що фрустрація не єдине джерело агресії та що існують інші пускові

механізми. Леонард Берковіц припустив, що фрустрація призводить до агресії лише тоді, коли вона породжує негативні почуття. На думку Берковиця, фрустрація породжує гнів, емоційну готовність до агресивних дій. Гнів виникає тоді, коли той, хто викликав нашу фрустрацію, мав можливість діяти інакше. Існує ще один важливий висновок, який можна зробити з переформульованої Берковицем фрустраційної гіпотези агресії: будь-яка подія, що призводить до неприємних почуттів, включаючи біль, спеку чи психологічний дискомфорт, може спричинити агресію. Неприємне почуття необов'язково є наслідком фрустрації як такої [5, с. 42-47].

Нарешті, одним із найбільш радикальних та добре задокументованих підходів до агресії є теорія соціального наuczіння, яка, на відміну від інших моделей, не приписує агресію внутрішньому механізму. Альберт Бандура, ведучий теоретик соціального наuczіння, стверджує, що в повсякденному житті люди усвідомлюють наслідки своїх дій, тобто, вони помічають, які дії приводять до успіху, а які – ні. Відповідно до цієї гіпотези, агресія спочатку зароджується із соціальної поведінки, а потім підкріплюється навколишніми умовами. Один із методів навчання агресивній поведінці – це просте оперантне обумовлення. Якщо після здійснення агресивної дії тварина або людина отримує позитивне підкріплення (наприклад, їжу чи іграшку), вони, ймовірно, повторять цю поведінку, щоб отримати більше нагороди. Таким чином, агресивний акт позитивно асоціюється з нагородою, що спонукає до подальшого прояву агресії.

Агресивні реакції також можна отримати за допомогою соціального моделювання. Маленькі діти зазвичай дивляться на знайоме обличчя, щоб побачити, як реагувати на конкретну людину чи ситуацію. Демонструючи агресію, можна несвідомо заохочувати агресію у сугестивних дітей. Інші обставини – це матеріальні та нематеріальні нагороди. Незалежно від того, чи отримує особа гроші або медаль за завдання тілесних ушкоджень іншому, з більшою ймовірністю вона вчинить агресивні акти в майбутньому, адже отримала підкріплення. Дослідження показали, що багато аспектів теорії

агресії при соціальному наuczінні добре демонструються як у лабораторії, так і за її межами, як людьми, так і тваринами.

Було б недоречно не згадати, одну з найпопулярніших поточних дискусій, у центрі якої ідея про те, що насильство на телебаченні сприяє посиленню агресії у глядачів. Моделюючи поведінку персонажів телешоу, фільмів або відеоігор, акти агресії стають все більш частими та жорстокими. Ця стурбованість підтверджується численними прикладами реальних вчинків, що імітують дії кіногероїв. Так, 8 квітня 2000 р. газета "Arizona Republic" розповіла історію групи місцевих старшокласників. Вони заснували свій «бійцівський клуб» у наслідування клубу, створеного головним героєм однойменного фільму 1999 р., роль якого виконав Бред Пітт. Подібно до героїв цього фільму, підлітки збиралися разом, щоб битися один з одним без боксерських рукавичок [44, с.14]

Агресію не можна, і не слід, пояснювати лише однією з цих теорій. Швидше, поєднавши сильні сторони всіх теорій агресії, можна отримати загальну та надійну ідеологію. Щоб проаналізувати агресію та повністю зрозуміти її, необхідно включити ідеї сексуальної енергії, біологічних факторів, фрустрації та соціальних впливів і, найголовніше, продовжувати дослідження у цих галузях.

1.2. Поняття та види насильства.

Оскільки насильство є складним явищем, воно немає чіткого визначення, як і чіткої категоризації різних його видів. У докладі "Насилля та його вплив на здоров'я" Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) пропонує визначення насилля, яке з тих пір стало робочим терміном для багатьох міжнародних організацій, що працюють у цій області.

Насильство – навмисне застосування фізичної сили або влади, фактичне або у вигляді загрози, спрямоване проти себе, проти іншої особи, групи осіб або громади, результатом якого є тілесні ушкодження, смерть,

психологічна травма, відхилення в розвитку чи різноманітних збитків або має високу ймовірність таких наслідків [15, с.26].

На основі визначення насильства ВООЗ було розроблено ретельно продуману типологію насильства, яка характеризує різні категорії та види насильства, а також зв'язки між ними, що дозволяє застосовувати цілісний підхід до інтервенції. У ньому насильство поділяється на три широкі категорії залежно від того, хто вчинив та хто винен у насильницьких діях:

- замах на власне життя або здоров'я;
- міжособистісне насильство;
- колективне насильство.

Тобто, насильство відрізняється, від того, що людина здійснює його відносно самого себе, насильство, яке здійснюється іншою людиною або групою людей, і насильство, яке вчиняється більшою групою, наприклад організованими політичними групами, озброєними та терористичними організаціями.

Безумовно нас цікавить друга категорія, а саме – міжособистісне насильство, яка включає в себе підкатегорію – насильство в сім'ї та насильство над інтимним партнером. Це насильство, яке відбувається між членами сім'ї та партнерами і яке, як правило, відбувається у стінах дому.

Домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [14, с.1].

Домашнє насильство чи насильство в інтимному партнерстві – найпоширеніший вид гендерного насильства. Хоч і переважна більшість випадків домашнього насильства щодо жінок відбувається чоловіками,

насправді воно відбувається і в одностатевих відносинах так само часто, як і в гетеросексуальних, і є випадки, коли жінки жорстоко поводяться зі своїми партнерами-чоловіками. У 2020 році в Україні зафіксували 211 362 звернення щодо насильства в сім'ї, з них – 2756 від дітей, 180 921 – від жінок, 27 676 – від чоловіків. Тобто, 86% звернень надходить від жінок. Домашнє насильство у більшості випадків спостерігається в сім'ях з дуже жорсткими зовнішніми кордонами та внутрішньо-сімейним злиттям [17]. Домашнє насильство часто відбувається через те, що кривдник вважає, що насильство є правом, допустимим і виправданим, і що про факт силоміття навряд чи буде повідомлятися стороннім особам. Характерна особливість домашнього насильства полягає в тому, що воно рідко буває поодиноким і як правило, насильство носить регулярний характер. Оскільки домашнє насильство обмежене кордонами сім'ї, його легко приховати. Оточення, що спостерігає насилля, схильне не докладати зусиль, щодо його запобігання, адже вважає, що це особиста сімейна справа.

Отже, насильством вважається будь-яка поведінка, яка є причиною фізичного, психологічної, економічної та сексуальної шкоди. Така поведінка може включати наступне:

- акти фізичної агресії, такі як ляпаси, удари, побиття, а також використання зброї, позбавлення волі, утримання і т.д.;
- залякування, приниження, швидка та небезпечна їзда, кидання речей та інші дії, що викликають у жінки побоювання за свою безпеку чи безпеку дітей;
- примусовий статевий акт та інші форми будь-якого сексуального примусу;
- різні прояви контролюючої поведінки, наприклад ізоляція від сім'ї та друзів, відстеження телефонних дзвінків;
- навмисне позбавлення житла, їжі, одягу, коштів чи документів, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні

необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборона працювати чи примушування до праці;

Розглянемо більш детально види домашнього насильства. Кожен із видів насильства може відбуватися як окремий випадок, так і декілька варіантів у сукупності.

Перший вид: фізичне насильство – це форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру [14, с.1].

Цей тип насильства не тільки завдає фізичної шкоди, але також може мати серйозні негативні психологічні наслідки – наприклад, якщо дитина часто стає жертвою фізичного насильства вдома, вона може страждати від проблем з психічним здоров'ям, мати проблеми з навчанням, у майбутньому низький соціально-економічний статус та відсутність роботи, ревіктимізацію, проблеми з вихованням власних дітей [17].

Окрім нанесення тілесних ушкоджень, до фізичного насилля можна віднести депривацію сну, ненадання першої медичної допомоги, примусове вживання алкоголю чи інших токсичних речовин, нанесення тілесних ушкоджень собі, дітям чи тваринам з ціллю емоційної дестабілізації партнера.

Другий вид насильства: сексуальне – навмисне маніпулювання тілом жінки як сексуальним об'єктом, що призводить до залучення жертви в сексуальні дії з метою отримання сексуального задоволення або будь-якої іншої вигоди; до сексуального насильства відносять не тільки сексуальне розбещення, але й залучення жінки до проституції, порно індустрії, примуси до абортів тощо. Згода на сексуальний акт не завжди виражається з власної

волі. Використання сили, примусу, маніпулювання, гра на відчутті провини та ігнорування бажань жертви призводить до заперечення жінками, що їх змусили зайнятися сексом, тому що в них складається враження, що вони все-таки погодились. Багато жінок повідомляють, що їм було простіше погодитись на вимоги гвалтівника, який інакше не давав би їм спати всю ніч чи якимось інакше покарав їх за непокору [37, с. 6]. Окрім того досить часто відбувається експлуатація жертви, яка не може прийняти усвідомлене рішення про участь у сексуальному акті через те, що вона спить, перебуває у стані алкогольного сп'яніння, приймає наркотики, є інвалідом, занадто молода, занадто стара, залежна від злочинця чи боїться його.

Сексуальним насиллям також є висміювання чужої сексуальності чи тіла, робити образливі заяви, ображати сексуальні уподобання чи поведінку особи, надмірні ревності, звинувачення у невірності. Як ми бачимо, сексуальне насильство може дуже тісно переплітатися з психологічним, а також з іншими видами насильства. В Єгипетських селищах понад 80% жінок поділяють думку, що побиття виправдані у деяких ситуаціях. Знаменно, що однією з причин, яку жінки називають допустимим приводом для побиття – це відмова чоловікові в сексуальному контакті [15, с.125]. У відповідності з проведеним дослідженням 42% жінок піддавалися сексуальному насильству.

Третій вид: економічне насильство – це спосіб контролювати жертву у вигляді маніпулювання економічними ресурсами. Форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів та можливості користуватися ними на свій розсуд, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інше. Більшість фінансових рішень приймається самостійно однією стороною, наприклад, коли відбувається покупка продуктів, не враховуються потреби дітей або партнера, і в результаті діти не можуть отримувати необхідне їхнього віку

харчування. Партнер за зроблені покупки, повинен звітувати чеками. Окрім того, кривдник може змушувати жертву віддавати йому власні зароблені кошти, мати приховані рахунки, затаювати суми доходу задля невиконання аліментів, витратити кошти на азартні ігри, наркотики чи алкоголь.

Останній вид: психологічне чи емоційне насилля – найскладніший до ідентифікації різновид, сама жертва та навіть спеціалісти працюючі у цій області, з труднощами знаходять слова щоби описати емоційний аб'юз. Це і словесні образи, погрози жертві та іншим особам, критика, приниження, переслідування, залякування, дії спрямовані на обмеження волевиявлення, газлайтинг. Включення поняття влади та контролю розширює розуміння насильства. Жінки повідомляють про кумулятивний ефект дій, що регулярно повторюються, які і гарантують насильникові контроль над ними. Підпорядкування жінки досягається, коли вона починає боятися майбутнього насильства та змінює власну поведінку, щоб уникнути негативної реакції з боку тирана. Гнобителі дуже часто використовують стандарти суспільства по відношенню до фігури та зовнішності жінки, вони використовують те, що цінність та бажаність жінки визначається тим, наскільки вона худа, жіночна та гарненька. Оскільки статус чоловіка в цьому суспільстві частково залежить від того, наскільки «його» жінка підходить під ці дискримінаційні стандарти, вони намагаються нав'язати жінці, що жоден інший чоловік її не захоче. У деяких випадках тиран контролюють, що і скільки жінка їсть. Жінки, які зазнавали емоційного насильства, описують «ігри з розумом» або «промивку мозку» тактики, коли деспот суперечить жінці, фабрикує вигадані історії, заперечує чи мінімізує свої дії, або поводить не послідовно [36; с. 5].

Отже, насильство – це складний та багатокомпонентний процес, який іноді важко ідентифікувати та позначити. Це діяльність, за допомогою якої добиваються необмеженої влади над людиною, повного контролю поведінки, думок, почуттів.

1.3. Жінка як об'єкт домашнього насильства

Однозначної відповіді на питання чому жінки та дівчата так часто стають жертвами насилля, нажаль, немає.

Одним із найпоширеніших різновидів насильства над жінками є насильство з боку чоловіка чи інтимного партнера. У всьому світі кожна третя жінка, протягом свого життя зазнає фізичного та/або сексуального насильства з боку інтимного партнера або сексуального насильства з боку іншої особи та 38% вбивств жінок скоєні інтимним партнером [54, с.9]. Положення жінок різко відрізняється від становища чоловіків, які частіше зазнають насильства з боку незнайомих людей, але не від найближчого оточення на відміну від жінок. Так, жінки теж можуть застосовувати насильство по відношенню до чоловіків, насильство також має місце і в одностатевих парах, але все ж таки основними жертвами партнерського насильства – є жінки, а винуватцями – чоловіки. Насильство з боку інтимного партнера зустрічається у всіх країнах і у всіх соціальних, економічних, релігійних та культурних групах [15, с.95].

У суспільствах, що самовіддано притримуються традицій, вважається, що чоловік має право фізично карати свою дружину – подібні результати були отримані дослідниками в різних країнах, як Бангладеш, Камбоджа, Індія, Мексика, Нігерія, Пакистан, Нова Гвінея, Об'єднана Республіка Танзанія та Зімбабве. Культурні виправдання насильства зазвичай мають в свої основі стереотипно-традиційні уявлення про роль чоловіка і жінки в суспільстві. У багатьох громадах передбачається, що дружина повинна дбати про дім і дітей та демонструвати по відношенню до чоловіка покірність та повагу. Якщо чоловік відчуває, що дружина погано виконує свою роль або переступила кордони – навіть тим, наприклад, що попросила грошей на господарство або наголосила на потребах дітей – тоді його відповіддю може бути насильство. Науковець провів дослідження в Пакистані і зазначив: «Побиття дружини вважається виправданим як покарання з погляду культури

і релігії... Так як чоловіки вважаються «господарями» своїх дружин, вони повинні показувати, хто головний, щоб уникнути порушень і надалі» [15, с. 124]. Майже 3 з 10 жінок у Сполучених Штатах (28,8% або приблизно 34,3 мільйона) зазнали зґвалтування, фізичного насильства та/або переслідування з боку інтимного партнера [53, с.49].

Багато звичаїв йдуть у розріз із незаперечними міжнародними принципами. Наприклад, шлюбний вік, який допускає дитячі заміжжя, відмова жінкам у виборі партнера для одруження, каліцтво жіночих статевих органів з метою забезпечення цнотливості, вбивства з міркувань честі, довічна присвята в якості храмових повій, бинтування ступнів ніг, щоб жінка не змогла далеко піти і багато інших.

Особливу увагу також потрібно приділити на перевагу, яка віддається батьками дітям чоловічої статі. У багатьох регіонах світу, фактором, що закріплює дискримінацію щодо жінок ще з моменту зачаття є укорінений патріархат, що проявляється у такий спосіб. В основі такої дискримінації лежить і економічна складова, так як традиційна роль чоловіків зводиться до більшої фізичної сили, яка вигідна у сільському господарстві та професійної реалізації, задля більшого доходу. Ще одним проявом кращого ставлення до синів є дискримінація у плані освіти. Освіта пов'язана з витратами. Батьки, які не в змозі оплачувати освіту всіх своїх дітей, найчастіше воліють дати середню чи вищу освіту своїм синам. Дівчата залишаються вдома, щоб займатися домашнім господарством або доглядати молодших братів та сестер. Вважається, що хлопчикам потрібна найкраща освіта для того, щоб потім, вже ставши чоловіками, вони могли дбати про свої сім'ї. У товариствах, де дівчат видають заміж у ранньому віці, вони змушені припинити навчання навіть у школі [24, с.37].

Спадковий патріархальний уклад сімей, пережите в дитинстві насильство породжує замкнуте коло. Діти виховані в суворих гендерних стереотипах та у сім'ях де практикується рукоприкладство як спосіб покарання, в майбутньому створюють сім'ї з таким самим устроєм, так як

вважають це нормою. Щоб закликати їх до порядку, батьки нерідко вдаються до окриків, ляпасів та потиличників, демонструючи тим самим, що агресія може бути способом вирішення проблем. Дослідження в Бразилії, Камбоджі, Канаді, Чилі, Колумбії, Коста-Ріці, Сальвадорі, Індонезії, Нікарагуа, Іспанії, США та Венесуелі виявили, що жертвами поганого поводження були частіше ті жінки, чиїх чоловіків або їх самих били в дитинстві або вони були свідками, коли били їхню матір [47; 48]. Масові дослідження в області підліткової та дитячої психології та психіатрії переконливо свідчать про те, що психологічні травми, отримані в дитинстві, здійснюють сильний вплив на все послідує життя особи, формування його характеру, психічне та фізичне здоров'я, адаптацію у суспільстві. Багато авторів вказують на медичні, соціальні та кримінальні аспекти жорсткого поводження з дітьми, у яких у подальшому формується певний «цикл насилля» у вигляді передачі агресивного патерну поведінки із покоління в покоління, і відмічають наявність прямих кореляцій між суворістю покарання та вираження агресивності. Жертви насилля часто самі становляться агресорами та здійснюють тяжкі кримінальні дії аж до вбивств [13, с.285].

Засоби масової інформації, культура, релігія вносять свій пагубний вклад в гендерні шаблони, вони часто спрощують та нормалізують насильство щодо жінок.

Відношення між релігією та гендерною рівністю – це складний аспект. Релігія відіграє життєво важливу роль у формуванні культурних цінностей, соціальних, економічних і політичних норм у багатьох куточках світу. Так само, як гендерні ролі та статус жінок і чоловіків у суспільстві глибоко пов'язані з тим, як релігійні тексти віками інтерпретувалися тими, хто наділений владою – чоловіками, що переважно займають такі позиції. У значній частині країн вважається, що жінці аморально і непристойно з'являтися на публіці з непокритою головою або в неналежному одязі. У вересні цього року, терористичне угруповання “Талібан”, що захопило владу в Афганістані, ввели в дію публічно-правові норми, що зобов'язують жінок

носити хіджаб і бурку, а у разі супротиву їм загрожує покарання. Ортодоксальні іудейки, виходячи заміж, мають сховати своє волосся під косинку вже на наступний день після весілля. Деяка частина з них взагалі бриє голову наголо, так як навіть перебуваючи вдома, дружина не повинна мати неналежний вигляд, який відволікає чоловіка-іудея від молитви або читання Тори. Легеньке пасмо, що виглядає з-під хустки, розглядається як непристойна вульгарна поведінка. Християнство також терпимо ставиться до домінування чоловіків над жінками у посланні Святого Апостола Павла до Ефесін, главі 5, написано: «Дружини, коріться своїм чоловікам, як Господеві, бо чоловік – голова дружини, як і Христос – Голова Церкви... Як кориться Церква Христові, так і дружини своїм чоловікам у всьому».

Правила щодо одягу, чи правила скромності – чи то у вигляді вимоги носити чадру, урду, чи то ховати волосся – встановлюються нібито для того, щоб позбавити жінку сексуальної привабливості і тим самим захистити її від насильства. Насправді ці правила є обмеженням права жінок на пересування та самовираження. До того ж, таке вбрання найчастіше завдає шкоди здоров'ю. Воно може провокувати астму, гіпоксію, підвищений кров'яний тиск, розлади слуху та зору, висипання, облісіння та загальне погіршення психічного стану. А також, такі правила щодо одягу рідко застосовуються до чоловіків.

Жіночі тіла гіперсексуалізуються, їх набагато частіше зображають у сексуальній манері: відкритий одяг, пози тіла, вирази обличчя – натякають на сексуальну готовність. Соціальні мережі теж тиснуть на відповідність до стандартів та до певних сексуалізованих уявлень. Наслідки гіперсексуалізації для дівчат і жінок включають не тільки насилля, а й підвищене занепокоєння зовнішнім виглядом, ірраціональне почуття сорому, викликає розлади харчової поведінки, знижує самооцінку та спричиняє депресію. Ці стереотипи шкідливі як для дівчат, а й для хлопців. Розуміючи виняткову роль механізму наслідування у передачі соціального досвіду від покоління до покоління, суспільство, здавалося б, має використовувати потенціал

кіномистецтва, музики, фото- та відео-зйомки для того, щоб готувати підростаюче покоління до всіх труднощів життя, орієнтуючи його при цьому на позитивні моделі соціальної поведінки, емпатійності та мислення. Натомість, музична культура, соціальні мережі загалом несуть на молодь негативний ефект. «Я б хотів бачити тебе мертвою, ніж з іншим чоловіком» - співають Бітлз у хіті “Baby, Let's Play House”, Емінем отримав нагороду Греммі за пісню “Kim”, яка відображає його гнів та ненависть до тодішньої дружини Кім Метерс, яку він убиває в кінці треку, нині популярний Моргенштерн у своїх кліпах та текстах пісень сексуально об’єктивізує жінок, всіляко виставляючи їх як інструмент сексуального задоволення. Юнаки засвоюють уявлення про те, що успіх та привабливість пов’язані з домінуванням, владою та агресією.

Зростання сексуальної агресивності співпало з більш легким доступом до бойових та еротичних кінофільмів. В сценах зґвалтування часто зображаються, як жертва спочатку втікає від гвалтівника та пручається, а потім збуджується та впадає в екстаз. У кінофільмі «Віднесені вітром» Скарлетт О’хара лягає у ліжку з криками, а прокидається співаючи. Більшість чоловіків не збуджується при перегляді сцен насилля, а засудженні гвалтівники – так. Нормальних чоловіків, після випивки чи збудження отриманого від фізичних вправ, заводять незговірливість жінок, так само як і сексуальних злочинців. [27, с.776] В іншому дослідженні було виявлено, що після кількох вечорів, проведених за переглядом фільмів жахів з великою кількістю кривавих сцен, чутливість випробуваних до насильства над жінками знижувалася, а пізніше вони висловлювали менше співчуття жертвам зґвалтування, що виступають на судових засіданнях [44, с. 481].

Ще один маркер ризику партнерського насильства – це вживання алкоголю. Зловживання алкоголем і домашнє насильство йдуть пліч-о-пліч. При цьому спиртне не причина насильства, а лише спусковий гачок. Згідно з метааналізом Блека та його дослідженням, котрий вивчав вживання алкоголю або сильне пияцтво як фактор ризику партнерського насильства, виявили

явний зв'язок, причому кореляційні коефіцієнти коливалися від $r = 0,21$ до $r = 0,57$. Багато дослідників вважають, що алкоголь діє як ситуаційний фактор, збільшуючи ймовірність насильства через зниження внутрішніх заборон, погіршення здатності індивіда адекватно судити та правильно інтерпретувати ситуацію. Надмірне сп'яніння може також збільшити ризик насильства через те, що дає привід для суперечок між подружжям. Інші дослідники доводять, що зв'язок між насильством і алкоголем культурно зумовлений і існує лише там, де суспільство вважає, що певна поведінка, що виникає в результаті сп'яніння, є виправдовуваною. У ПАР, наприклад, чоловіки говорять про те, що вони вживають алкоголь навмисно, щоб набратися хоробрості для побиття своїх партнерок – адже саме цього, як вони вважають, від них очікує суспільство [15, с.104]. У реальному житті статистика така: 4 із 10 злочинів з застосуванням насильства здійснюються у стані алкогольного сп'яніння. Результати опитувань гвалтівників свідчать, що більше половини їх перед скоєнням злочину вживали спиртні напої. За даними проведеного опитування, майже 90 000 студентів із 171 коледжу та університету, а саме 80% з тих, хто мав досвід сексуального насильства, зізналися, що цьому передувало вживання алкоголю [28, с.590]. Незважаючи на суперечливі думки про те, чи є зловживання алкоголем причиною насильства, існують дані про те, що жінки, які проживають з п'яницями, зазнають набагато більшого ризику фізичного насильства і що п'яні чоловіки поведуться більш жорстоко під час нападу. Наприклад, згідно з аналізом ситуації з насильством щодо жінок, у Канаді жінки, які живуть з п'яницями, піддаються насильству з їхнього боку в п'ятеро частіше, ніж жінки, партнери яких не п'ють [15, с.104].

Високий соціоекономічний статус, як було виявлено, в принципі є певним захистом від ризику фізичного насильства зі сторони інтимного партнера, хоча є винятки. Дослідження, проведені в широкому колі місць, показують, що, хоча фізичне партнерське насильство існує у всіх соціоекономічних групах, жінки, які живуть у бідності, схильні до насильства

в непропорційно великому ступені. Поки не зрозуміло, чому бідність збільшує ризик насильства – чи це відбувається через низький дохід чи через інші фактори, що супроводжують бідність, таких як перенаселеність житла або загальна безнадійність життя. У деяких чоловіків, що живуть у бідності, очевидно, спостерігається стрес, фрустрація і почуття провини через те, що вони можуть забезпечити сім'ю, тобто, відповідати своїй ролі, що очікується від них суспільством. Це може також сприяти подружньому розладу або ускладнювати звільнення жінок від насильницьких або незадовільних відносин. Якими б не були точні механізми, бідність імовірно служить маркером різних соціальних умов, які підвищують ризик насильства над жінками [15, с.105].

В умовах надзвичайних ситуацій будь-якого характеру, включаючи безробіття, епідемії, ескалації конфліктів, показники насильства по відношенню до жінок, як правило, зростають. Показовим став приріст кількості звернень щодо домашнього насилля в Україні у 2020 році, а саме збільшення на 62%, в порівнянні з даними за 2019 рік. Згідно інформації Міністерства соціальної політики України 85% звернень надходило від жінок. Схожа ситуація відбувається у Франції, кількість звернень на «гарячу лінію» щодо насильства зросла на 30% від початку вживання заходів соціального дистанціювання, з 17 березня 2020 р. Таке саме зростання на Кіпрі – 30%, у Сінгапурі – 33%. Можна сказати, що це ще один негативний наслідок пандемії.

Підсумовуючи можна сказати, що домашнє насилля практично у всьому світі протягом тривалого часу визнавалось як належне. Витоки гендерної нерівності були детерміновані культурними, релігійними, біологічними та соціальними чинниками.

1.4. Психологічні особливості жінок, що постраждали від домашнього насильства

Зазвичай фізичне насилля не займає перший щабель, сімейний аб'юз підкрадається непомітно, поступово та може бути завуальованим. Кривдники спочатку поводяться як ідеальні партнери, встановлюють близькі відносини з колом спілкування жертви, втираються в її довіру і тільки потім потроху починають свій емоційний тиск. Дивне прохання не йти до подруги на святкування дня народження з часом перетворюється у тотальний контроль, суцільну критику, газлайтинг, шантажування, емоційні гойдалки, ревності і навіть побиття. Образлива поведінка перемежовується з проявом тепла та доброти, що знижує чутливість жертви до такої агресивної поведінки.

Жорстке поводження зі сторони близької людини зазвичай сприймається як зрада, що спричиняє сильну емоційну біль, і не має різниці чи то були тілесні ушкодження, чи психологічний пресинг. Після того, як людина зіткнулася з психонасильством, вона відчуває образу, причому як на агресора, так і на саму себе. Коли відбувається таке зрушення в поведінці, зазвичай жінки спершу відчують себе шокованими, розгубленими і збентеженими. З часом це почуття тільки зростає, проявляється у дратівливості, почутті провини та розчаруванні. Але емоційне та психологічне насильство має серйозні як короткострокові, так і довгострокові наслідки і впливає як на фізичне, так і психічне здоров'я.

Насправді, багато людей, які пережили фізичне або сексуальне насильство, відзначали, що психологічне насильство часто було більш руйнівним і мало довгострокові ефекти. Це пов'язано з тим, що клімат неповаги до людських почуттів, коли людина перебуває під постійною чи частою критикою, на неї кричать або її ігнорують, – має глибокий і сильний вплив, атакуючи образ «Я» та самооцінку особистості [43, с. 267]. Серйозне і тривале емоційне насильство знижує почуття власної гідності, особистість сумнівається у своїй самооцінці, здібностях та силах. Невпевненість у собі

ускладнює розрив відносин і це створює своєрідний капкан, де у жертви ніби відсутня здатність піти від агресора. Регулярне використання фізичної сили, постійні погрози, культурні та релігійні традиції, фінансова залежність – зміцнюють переконання жертви у нездатності зупинити насилля [43, с. 266]. Тривале силоміття також може призвести до низки проблем зі здоров'ям, включаючи депресію, відчуття підвищеної тривоги, зловживання психоактивними речовинами, психосоматичних хвороб та багатьох інших.

Вплив домашнього насильства на психіку переважно аналізують з точки зору концепції травми. Визначення терміну психічна травма з'явилося в наукових джерелах з кінця XIX століття. Психічна травма – шкода, завдана психічному здоров'ю людини внаслідок інтенсивного впливу несприятливих факторів середовища або гостроемоційних, стресових впливів зі сторони інших людей на її психіку. За інтенсивністю психотравмуючі впливи поділяються на масовані (катастрофічні), раптові та гострі, що призводять до різкого придушення адаптаційних можливостей людини; за соціально-значущими наслідками – на вузькоспрямованого та багатопланового направлення, за яких страждають параметри соціального життя людини (соціальний престиж, можливість самоствердження, повага оточуючих та близьких людей тощо); інтимно-особистісні наслідки поділяються на біологічно та особистісно руйнівні, що призводять до психосоматичних захворювань, неврозів, реактивних станів. Руйнівна сила психічної травми залежить від індивідуальної значущості події, що травмує, для людини, ступеня її психологічної захищеності (сили духу) і стійкості до ударів долі [55].

Професор клінічної психіатрії Джудіт Герман у своїй книзі «Психологічна травма та шлях до видужання. Наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору» сформулировала ідею того, що життя жінок, що піддаються фізичному насильству, і дітей, що зазнають побоїв, мало різниться від травматичних подій на війні: безвихідне положення, страх, придбана безпорадність та інші наслідки для тіла і мозку. Подібні

переживання на будь-якому етапі життя спричинюють синдром хронічної травми. Синдромом хронічної травми має ті самі прояви, що і гострий посттравматичний розлад, але ще більше примножує їх. Він руйнує основи людської цілісності, викривлює її так, що особистість перестає це розуміти.

Більшість людей з хронічним ПТСР відрізняються, щонайменше, пасивним саморуйнівними діями. Вони мають труднощі з організованістю, їм складно бажати більшого від життя. Люди з ПТСР схильні замикатися в собі у стресовій ситуації або під час конфлікту, саме тому в їх житті нічого не змінюється на краще. Вони занадто часто звинувачують себе за власні страждання. Вони не можуть відчувати гнів щодо свого кривдника і зазвичай знаходяться в депресії. Багатьох жертв насильства з вкрай вираженим саморуйнівною поведінкою зазвичай описують як прикордонних [1; с. 77].

Травмуючий інцидент може пробудити почуття страху, сорому, провини, і навіть жаху, і, найчастіше, саме особистісна чутливість та стан механізмів психологічного захисту можуть вплинути на те, стане чи ні травмуючий інцидент травмою. Варто зауважити, що психічна травма має внутрішню природу, на відміну від фізичної. Адже психіка людини здатна травматизувати саму себе, знов і знов відтворюючи певні негативні думки, спогади та почуття раз за разом. Ще одна властивість психічної травми, яка відрізняє її від фізичної – вона невидима, до неї неможливо доторкнутися чи побачити, але можна відчутти. Нестерпний душевний біль від якого хочеться втекти, сховатися, врятуватися. Біль інформує про загрозу, враження та пошкодження. У відповідь на це психіка мобілізується, вмикає механізми порятунку та відновлення. Таким чином, включаються механізми психологічного захисту. Захисні механізми допомагають жінкам, що постраждали від насильства, адаптуватися та вижити в екстремальних умовах. Вони демонструють заперечення деяких аспектів реальності, їх сприйняття характеризується спотворенням дійсності. Жінки в ситуації домашнього насильства часто ідентифікують себе з агресором, щоб задовольнити його потреби і попередити спалахи агресії. Їм здається, що

вони можуть контролювати зовнішні події. Тим самим це дозволяє їм краще адаптуватися до стресу і бути більш емоційно стійкими. [1, с.60-61].

Психологічне насильство, якщо воно реалізується досить часто, зазвичай інтерналізується жертвою і змушує її відчувати страх, власну незначущість, негідність, недовірливість, емоційну залежність і непривабливість, начебто ця людина настільки погана, що заслуговує лише на покарання та осудження [43, с. 267].

Стати жертвою насильства означає пережити психологічну кризу. Такий перехідний момент протікає внутрішньою дезінтеграцією, яка дотикається всіх сфер психіки. В умовах сімейного насильства, згідно з результатами багатьох досліджень, жінки мають схильність до застосування більшості механізмів психологічного захисту для того, щоб вижити в важких та небезпечних умовах, в яких вони перебувають, та, які, з однієї сторони, захищають їх психіку, а з другої, перешкоджають жертвам насильства неспотворено сприймати реальність та змінювати її, трансформують їх особистість. Виокремлюють, наведені далі, особистісні порушення, як результат сімейного насильства: емоційна холодність з відчуттям неспроможності створювати близькі, чуттєві відносини; сталий “комплекс жертви”, який проявляється у безпорадності, відмові від відповідальності за себе чи дітей, зниженні самооцінки, а також у розриві контактів з близькими; настирне бажання бути коханою, яке межує зі страхом втратити об’єкт любові, від якого присутня залежність; присутність парадоксальної любові, що спрямована на кривдника, вірність та відданість йому, так званий “стокгольмський синдром”. Жертва у цьому випадку використовує незрілі механізми психологічного захисту (регресія), в неї послаблюється воля, знижуються когнітивні здібності. До загальних характеристик жертв насильства відносять наступні: низька самооцінка; почуття провини та ігнорування почуття гніву до кривдника; традиційні уявлення про сім’ю та роль жінки у сім’ї і суспільстві; відчуття безпорадності; різноманітні психофізіологічні скарги; перебільшення ролі сексуальних відносин у

стабілізації сімейних стосунків та психологічна залежність від партнера [1, с. 62].

Якщо говорити про короткострокові психологічні наслідки від насильства, до них можна віднести: зміну у емоційних реакціях та поведінці, що виражаються у неспокої, відчутті тривоги, схильність до прояву гніву, агресивної поведінки чи злості, що змінюються відчуттям провини, страхом та соромом. В таких умовах жертва насилля бере відповідальність за насильство на себе. Поміж фізіологічних проявів можна виокремити проблеми зі сном, погіршення апетиту, ускладнення комунікації з оточуючими.

Щодо довгострокових наслідків, які є більш глибинними та можуть вчинити вплив на загальне ставлення людини до середовища. Потерпілі від насильства жінки схильні сприймати навколишнє середовище, як неприязне, небезпечне, таке, що несе загрозу, що в свою чергу, може спричинити до втрати довіри до себе та оточуючих людей. За таких умов, генерується невпевненість у собі, особистість самознецінюється, з'являються сумніви у здатності відчувати глибокі почуття, зменшується емоційний діапазон та притупляється емпатійність. Вони починають вірити та впевнюватися, що їх агресивні партнери мають рацію, і що вони нездатні добитися успіху у кожній сфері свого життя. Самооцінка має захисну функцію, вона забезпечує стабільність та автономність особистості, враження самооцінки може призвести до спотворення даних досвіду і тим самим негативно впливати на подальший розвиток індивідуума.

Провина – чудове знаряддя для маніпуляцій. Аб'юзери часто звинувачують своїх жертв у невірності, встановлюють стеження за ними та змушують їх виправдовуватися за що вони насправді не винні. Якщо поведінка жінки не співпадає з очікуваннями партнера-агресора, їй повідомлять наскільки в ній розчаровані, зневірені та наскільки вона нездатна на створення кріпкого сімейного союзу. Здебільшого поміж інших скарг жінок, що постраждали від насильства, переважають астенія з

відчуттям фізіологічної та психологічної втоми, психосоматичні прояви та особистісні розлади. Відчуття провини також формується у постраждалих жінок через уповільнення рухів, підвищену сонливість, відсутність ресурсу, так утворюється нове підґрунтя для провини – нездатність добре вести хатні справи, гарно доглядати за дітьми чи зустрічати чоловіка в хорошому настрої. Окрім того, жінки, що страждають від побиття часто беруть на себе відповідальність за стусани, скочуються у відчуття провини і оздоблюють це все ще й відчуттям сорому за синці. Жертви насилля ніяковіють під час сварок при людях чи в публічних місцях, їм може ставати незручно за поведінку чоловіка, стидатися вибору такого скандального партнера, згорати від сорому, що саме вони допустили такий масштабний скандал. Відчуття сорому йде бік о бік зі злиттям з агресором, бути жертвою соромно, але й розлучитися теж соромно. Жертви схильні замовчувати аб'юз, адже страшно і соромно признатися самій собі, часто вони приховують «складний характер» другої половинки від родичів та друзів, чи виправдовують їх поведінку. Все це може наблизити жінку до відгородження від близьких людей, усамітнення, та є ймовірність, що сформується залежність від психоактивних речовин.

Здебільшого, ображені жінки очікують підтримки та шукають підвищеної уваги, яких вони не отримують в стосунках. Їм важко залишатися наодинці, щоб не занурюватися у власні думки, вони уникають самотності. Безупинне проживання в стані підвищеного рівня стресу спричинює, окрім емоційно-психологічних наслідків, ще й до значних фізіологічних змін. Підвищений рівень гормонів стресу, може призвести до збоїв у роботі нервової системи, щитоподібної залози, вуглеводного обміну, серцево-судинної системи, до захворювань шлунково-кишкового тракту, затяжних одужань після застуд та навіть незначні травми будуть потребувати більш тривалого відновлення.

Слід зазначити одне із досліджень харківського психіатра Романової І. В., а саме вивчення характеристик жінок з психогенними розладами

прикордонного реєстра, що постраждали від насильства. Досить довгий період спостерігались 90 жінок і дівчат у віці 18-48 років, що постраждали від фізичного, психічного, сексуального насильства та у яких були виявлені психогенні розлади. У жінок, що постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, були виявлено психопатологічні зміни особистості у вигляді формування віктимних рис характеру, підвищеної конфліктності, прояви дратівливості, запальності, гніву, що найчастіше стосувався дітей, літніх родичів, тварин. У трьох жінок в основній групі виявлено схильність до аутоагресії у вигляді самоушкоджень [1; с. 73].

До іншої категорії реагування на насильство можна прирахувати особливості жінок, що були, пасивними, покірними, не могли захистити свої інтереси, себе та дітей, у них сформувалася психологічна залежність від спілкування з агресором, почуття жалю до нього. У насильницьких діях по відношенню до себе жінки зі сформованими віктимними рисами характеру бачили прояви любові до себе і уваги з боку чоловіка-агресора. При цьому неминуче порушувалася комунікація та конструктивне спілкування з членами сім'ї, знижувалася самооцінка жінки та її дитини, внаслідок чого їй важко було домогтися поваги оточуючих, успіху, завоювати авторитет у колективі, у неї було утруднено спілкування з родичами, були відсутні близькі друзі, відзначалася соціальна ізоляція та дезадаптація [1; с. 74].

Отже, будь-який вид насильства пагубно впливає на психічне та фізичне здоров'я, благополуччя та успішність жінки протягом усього подальшого життя, навіть якщо, випадки насилля були в далекому минулому. Насильство утворює вкрай глибокі зміни в суспільстві, повисає каменем на бюджети країн і процес розвитку людства в цілому.

1.5. Концептуальна модель дослідження особистісних рис жінок, що постраждали від насильства

Люди, які відчувають постійну критику зі сторони важливих людей – сім'ї, керівників, друзів, вчителів – можуть мати занижену самооцінку. Досвід кожної людини індивідуальний, і протягом життя самооцінка, може підвищуватися та падати. Дослідження говорять, що самооцінка формується з різною інтенсивністю до 60 років, далі вона стає стабільною, а потім починає знижуватися у літньому віці, а перші спроби формування образу «Я» з'являються вже у дошкільному віці. Самоповага може впливати на життя безліччю способів, від академічних та професійних успіхів до стосунків та психічного здоров'я. Успіхи чи невдачі, як особисті, так і професійні, можуть викликати коливання почуття власної гідності.

Самооцінка є центральним конструктом в клінічній, соціальній, психології розвитку та психології особистості. Самооцінка відноситься до позитивних (висока самооцінка) або негативних (низька самооцінка) почуттів, які індивід відчуває до себе. Позитивні почуття високої самооцінки відчуває особистість, коли є віра, що вона хороша, гідна і що інші відносяться до неї позитивно. Негативне відчуття низької самооцінки зароджуються у душі, коли людина вважає себе інакшою, і менш гідною, чим інші. У подібному ключі мислив науковець К. Седікідес, він стверджував, що самооцінка відноситься до сприйняття або суб'єктивної оцінки індивідом власної гідності, почуттів самоповаги, впевненості в собі, а також ступені, в якій індивід притримується позитивного або негативного погляду на себе.

Самооцінка пов'язана з особистісними переконаннями про власні навички, здібності та соціальні стосунки. Самооцінка також визначається як глобальний барометр самооцінювання, що включає в себе когнітивну оцінку самооцінки та емоційних переживань «Я». Тобто, самооцінка включає оцінку себе з наступною емоційною реакцією на себе. Оцінні та афективні елементи присутні у всіх існуючих визначеннях і теоріях самооцінки.

З рисунку 1.1., який наведеного нижче, видно, що на нашу думку, на тріаду самооцінка-провина-сором впливають такі чинники: насильство (психологічне, фізичне, сексуальне, економічне), рівень доходу, сімейний стан, вік, наявність дітей та освіта.

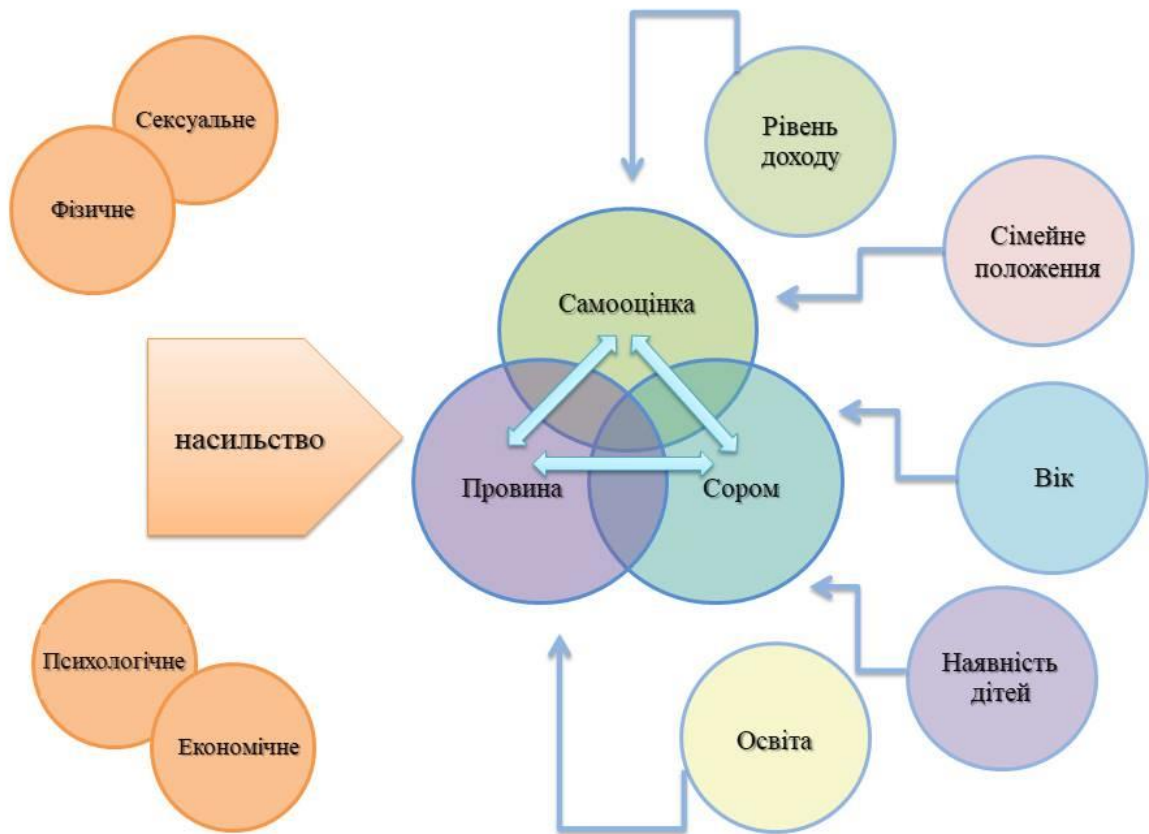

Рис. 1.1. Концептуальна модель дослідження особистісних рис жінок, що постраждали від насильства

Жорстоке поводження та самооцінка багато в чому пов'язані, а саме аб'юзивна поведінка може спричинити зниження самооцінки. Фактичний зв'язок між жорстоким поводженням та самооцінкою може проявлятися по-різному, і часто має місце проміжний рівень причинно-наслідкового зв'язку. На жаль, вирішення ситуації насильства не завжди повертає самооцінку на високий, позитивний рівень, оскільки наслідки насильства можуть бути незмінними у структурі особистості. Окрім того, низьку самооцінку слід розглядати і як причину вступу та перебування в насильницьких стосунках. Вважається, що люди з нижчою самооцінкою можуть бути піддані більшому

ризиком насильницьких стосунків через більшу потребу в прийнятті та тенденцію шукати підтвердження власних поглядів, зокрема і негативних поглядів на себе в цьому випадку. Дослідники ще достеменно не встановили, чи люди з нижчою самооцінкою, як правило, частіше вступають у насильницькі стосунки, чи насильні стосунки просто мають тенденцію до зниження самооцінки. Люди визначають та оцінюють себе в контексті відносин зі значущими для них людьми і на основі виконання рольових відносин, таким чином, не дивно, враховуючи оціночний контекст інтимних відносин, жінки які постраждали від насилля, часто відзначають про відчуття невдачі. Необґрунтовані очікування, напади та критика від аб'юзера роблять практично неможливим можливість досягнути успіху в ролі дружини та партнера, що негативно відображається на самооцінці.

Сором та низька самооцінка тісно пов'язані між собою. Почуття сорому несе у собі відчуття, що особистість менш цінна, ніж інші, що вона відрізняється від інших в негативному ключі, наприклад, почуття бездарності, недоречності. Як вже йшлося в попередньому розділі, травма є основним наслідком насильства зі сторони інтимного партнера. В травматичних переживаннях, таких як сексуальне чи фізичне насильство, що здійснене довіреним обличчям, буде переважити відчуття сорому ніж страху. Якщо травматичні події повторювалися неодноразово та хронічно, діагностується комплексний посттравматичний стресовий розлад. Сором і вина сприяють розвитку та підтримці посттравматичного стресового розладу [56].

Провина часто супроводжує сором у переживанні травми. Їх можна розрізнити, якщо зрозуміти, що, хоча обидва є самосвідомими почуттями, сорому впливає на серцевину «Я», відбиваючи реальну чи передбачувану оцінку власної гідності, тоді як почуття провини фокусується на конкретній поведінці чи діях, які розуміються як причина невдачі, а не цілісне «Я», як об'єкт оцінки. Таким чином, сором має більш всеосяжний вплив, оскільки все «Я» здається ущербним або присутнє всюдиусе відчуття невдачі, що

якогось ідеалу або стандарту не було досягнуто. Деструктивні аспекти сорому в контексті сексуального насильства з боку інтимного партнера відображають жахливість проблеми, з якою стикається жертва, якій доводиться мати справу з відчуттям всієї своєї сутності як зганьбленої, приниженої та недостойної. Примус жертви до певних сексуальних дій, які її принижують, є прикладом використання сорому як інструменту. Цей метод сорому може мати подвійний ефект: жертва не повідомляє і не розповідає про напад іншим, що підриває її самооцінку та почуття власної гідності та забезпечує посилення позиції насильника. Коли жінка живе з агресором, вона постійно згадує про напад(и) і почуття сорому, пов'язане з тим, де вона була частиною принизливого сексуального досвіду і не могла запобігти таким діям.

Щодо колективної ідентичності, насильство з боку партнера може призвести до втрати ідентифікації з колективом або встановлення нової ідентифікації з колективом «жінок, які зазнали насильства». Глибинне почуття сорому визначається як сильне почуття недостойності людини. У літературі поняття сором пов'язано з самооцінкою, відкритістю та почуттям вини і відражає занепокоєння у зв'язку з тим, що «Я» знаходиться під загрозою. Філософ Льогструп писав, що з соромом пов'язані дві парадигми: 1) сором, який відчувається із-за того, що дії або відносини не відповідають домінуючим культурним кодам; 2) сором, який не дозволяє людині перетнути особистих кордонів інших людей. Сором, який не дає людині переступити особисті кордони інших людей, є позитивною формою сорому, яка включає в себе співчуття, повагу та чутливість до кордонів інших людей. Однак деякі люди не відчувають сорому чи провини, навіть коли їх поведінка ображає інших та порушує їх кордони. Що стосується сорому, Льогструп використовує поняття «безсоромність», яке, за його думкою, може викликати почуття сорому у інших. Здається, що у людей, у яких немає почуття сорому і провини, немає обмежень або обмежень у тому, як вони можуть вести себе по відношенню до інших людей. Слід зазначити, що жінки, які зазнали

насильства від інтимного партнера, стають носіями безсоромності свого партнера, відчуючи сором за нього.

Також, сором пов'язаний з посттравматичними подіями, які спричинені з втратою репутації, приниженням, соромом в очах інших та втратою ролей. В одному із досліджень було виявлено, що предиктором безробіття були психологічне насилля та посттравматичний стресовий розлад. При цьому бажання влаштуватися на роботу, підвищити кваліфікацію, бути професіоналом своєї справи слід розглядати, як реакцію на відчуття провини та сорому, що були спровоковані насильницькими діями зі сторони інтимного партнера, як спосіб підтримати та підняти почуття власної гідності. Потрібно також враховувати, що спізнення на роботу чи взагалі неявка, через насильницькі дії, має зворотній ефект на особистість, а саме негативно впливає на сприйняття жінками власної ідентичності. Таким чином, занятість може як укріплювати, так і ослаблювати самооцінку жінок, що постраждали від насильства.

Індивідуальні фактори такі як сімейне положення, наявність дітей, освіта та вік також мають вплив на тріаду самооцінка-сором-провина. Гендерні стереотипи, суспільні очікування, релігія та культурні традиції часом мають колосальний тиск на жінку та її відчуття. Положення жінки у суспільстві є однією із складових її самооцінки. Більшість жінок виховується так, що стати дружиною чоловіка – це чи не лише основна ціль всього життя. Важливо вийти заміж ще у відповідний вік та не перетворитися у стару породіллю. Суспільство диктує вимоги і до освіти. В деяких країнах з мусульманським віросповіданням жінкам забороняють навчатися, при цьому є дослідження які виявили, що освічені жінки менше зазнають домашнього насильства, адже залучені до процесу прийняття рішень в сім'ї.

Висновки до Розділу 1.

Агресія – це прояв емоційної реакції у поведінці людини, що виступає як ознака незадоволеної потреби, вона не завжди може проявитися у вигляді насильства, але завжди – через поведінку. Агресія має як біологічне обґрунтування, так і може бути викликана фрустрацією, соціальними патернами поведінки, чи певними зовнішніми подразниками.

Поняття насильства є багатоструктурним явищем, воно немає чіткого формулювання, як і чіткої категоризації різних його типів.

Насильство, агресія, жорстоке поводження застосовуються людиною для досягнення або підтримання домінуючого положення у взаєминах з іншими людьми, заподіяння шкоди та створенням умов, що обмежують права та свободу особи. Насильство може бути фізичним, психологічним, економічним та сексуальним. Воно може бути направлене на власне життя або здоров'я, життя та здоров'я іншого індивіда чи групу осіб. Насильство проявляється частіше по відношенню до жінок, оскільки вони мають нерівну силу у взаєминах з чоловіками, а також займають нижче становище у суспільстві у всьому світі в цілому. Домашнє насильство чи насилля зі сторони інтимного партнера має вплив не лише в межах сімейного осередка суспільства, а й на майбутню генерацію. Нащадки, що вирости спостерігаючи насилля чи самі ставали об'єктом насильства, наслідують агресивну поведінку, вважаючи її нормою. Засоби масової інформації, культура, релігія часто спрощують, нормалізують та популяризують насильство щодо жінок у суспільстві.

З розглянутого можна зробити висновки, що у сьогоdnішньому жорстокому світі, переповненому вбивствами та насильством, ми повинні розглядати агресію, насилля, жорстке поводження як сукупну відповідь на багато факторів. Проблема вирішення гендерно зумовленого насилля має постати завданням на національному та міжнародному рівнях. Жінкам та дівчатам мають бути надані рівні з чоловіками можливості. Вкрай

необхідно, щоб результати сучасних наукових розробок та проведених досліджень, що з'ясовують вплив насилля на психіку людини, оптимально застосовували у психокорекції емоційного стану, кризовій інтервенції та психологічній терапії.

РОЗДІЛ II

МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Опис методичного інструментарію

У дослідженні було використано такі інструменти:

1. Анамнестична анкета (див. Додаток А), що включала у себе контактні дані учасників дослідження, їхні соціально-демографічні характеристики та запитання щодо усвідомлення у понятті насильства та його видів, чи відбувався акт насилля у респондента та визначення який саме це був вид насильства. Варто зазначити, що в анамнестичній анкеті у пункті «Які типи насилля були у вашому житті» відсутнє уточнення хто був об'єктом вчинення цього насилля, тобто немає інформації чи була жінка у стосунках з цією особою, чи це був родич чи стороння персона. Також, було б доречним включити в критерій сексуального насильства невдалу спробу, адже навіть силкування без успішного фіналу це все рівно насилля. Для більш детального дослідження слушно було б дізнатися чи перебуває респондентка у відносинах з аб'юзером на момент проходження дослідження.
2. Тест на визначення рівня самооцінки Соренсен. Був розроблений докторкою філософії Мерелін Дж. Соренсен, клінічною психологинею та авторкою книги «Розірвання ланцюга низької самооцінки». Методика складається з 50 пунктів-стверджень, суть якої полягає у виборі тих стверджень, що найбільше характеризують особистість. Одне позитивне ствердження дорівнює 1 балу, чи менше стверджень, тим вищий рівень самооцінки. Методика має досить прозору структуру, не має шкали достовірності та не захищена від соціальної бажаності. Опитувальник є коротким і зручним інструментом для скринінгової та попередньої діагностики самооцінки у особистісному консультуванні та персональній психотерапії.

3. Оцінювання відчуття провини та сорому «TOSCA-3». Методика TOSCA була розроблена Джун П. Тангней в 1989 році. Перший переклад на російську мову та адаптація даної методики була здійснена у роботі І.А. Белик «Почуття провини у зв'язку з особливостями розвитку особистості» у 2006 році. Джун Тангней приділяє велику увагу диференціації понять сорому та провини. Автор методики розрізняє вину та сорому по об'єкту емоції. У разі переживання провини особистість характеризує негативно свою поведінку чи вчинок, а при переживанні сорому – себе саму, свою персону загалом. Ця методика спрямована на з'ясування індивідуальних відмінностей у схильності до переживання сорому та провини. У опитувальнику представлено 11 ситуацій, які можуть відбутися у повсякденності. Кожна ситуація може мати декілька варіантів розвитку – поведінкових, когнітивних та емоційних реакцій, кожен з яких потрібно ранжувати за ступенем ймовірності її виникнення за 5-ти бальною шкалою, де: 1 – це не характерно для мене, ніколи не став би так робити; 2 – можливо; 3 – “50 x 50” - іноді так вчиняю, все залежить від обставин; 4 – ймовірно, що так зроблю, подумаю, або відчую; 5 – це дуже характерно для мене, завжди так роблю.

Запропоновані обставини та варіанти реакцій на них типові для переживання сорому та провини, однак у жодному питанні не вживаються дані твердження, що зводять до мінімуму захисні механізми респондента. Методика складається з трьох шкал тестування:

- 1) Провина – дозволяє оцінити почуття провини, що виникає внаслідок негативної оцінки людиною своєї поведінки;
- 2) Сором – дозволяє оцінити почуття сорому, що виникає внаслідок негативної оцінки людиною своєї особистості, себе загалом;
- 3) Екстернальність – звинувачення зовнішніх обставин або інших людей за результати своїх дій чи бездіяльності.

Для кінцевого результату використовувався ключ. У кожній варіації подій кожен варіант відповіді відповідає певній шкалі. Для визначення результату необхідно порахувати суму балів за кожною шкалою, і чим вона

вища, тим більше виражена схильність до переживання провини, сорому, чи до екстернальності [30, с.5].

Вибір саме перелічених вище методик для дослідження обумовлений, у першу чергу, їх новизною та легкістю у діагностуванні особистістю уявлень про самого себе та своїх відчуттів.

2.2. Цілі, задачі та організація емпіричного дослідження.

Як вже йшлося раніше проблема насильства над жінками спрогресувала за останні 2 роки. Ізоляція, заради запобігання поширення хвороби COVID-19, спричинила небувалий зріст звернень щодо домашнього насилля. Саме тому було обрано тему дослідження «Психологічні особливості жінок, що постраждали від домашнього насильства».

Дизайн дослідження передбачав 1 групу учасників до складу якої входили жінки, що зазнали будь-якого виду насильства. Для обробки та аналізу даних було використано програми MS Excel та Jamovi.

Дослідження проходило з 14.10.2021 до 23.11.2021 у форматі онлайн. До участі було запрошено учасників Фейсбук-спільноти «Токсичні відносини» (більше 31 тисячі осіб) та на сторінках дослідника у мережах Фейсбук та Інстаграм. Бажаючим було запропоновано заповнити анамнестичну анкету та надати відповіді на дві методики. Всі документи були представлені у вигляді Гугл Форми.

Усього у дослідженні взяли участь 80 осіб жіночої статі. До подальшої обробки даних було взято дані, отримані від 70 респондентів. Було виключено жінок, що не зазнали насильства. Така особливість вибірки за ознакою статі обумовлена тим, що саме жінки в переважній більшості зазнають насильства. Наймолодший вік учасниці склав 22 роки, а найстарший 55 років. Основна вікова група 58,6% знаходиться в межі 30-40 років. Серед них 84,3% мають дітей та 15,7% не мають. Переважна більшість респонденток проживають у місті (91,4%). Очевидно, матиме сенс у майбутніх

дослідженнях порівняти данні з жінками, що не постраждали від насильства та проживають у сільській місцевості.

Поміж 70 учасниць опитування 32 респондентки заміжні чи перебувають у громадському шлюбі (автором малося на увазі побутове значення поняття громадський шлюб, без реєстрації у ЗАГСі, але не було роз'яснення поняття у анкеті, тому було вирішено у аналізі поєднати ці критерії в один), 10 осіб перебувають у відносинах, 20 розлучених та 8 одиноких жінок.

У графічному вигляді зазначені результати представлені нижче:

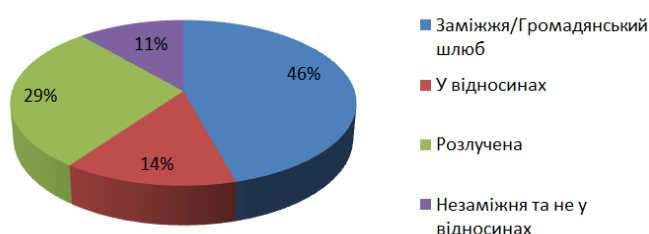

Рис. 2.1. Діаграма розподілу учасників за сімейним станом

Критерій освіти відображає, що всі учасниці мають середню спеціальну та вищу освіту (в тому числі другу і третю) та 94,3% мають стабільний дохід вище 5000 грн. Варто зазначити, що 35,7% жінок отримує більше 35000 грн. на місяць. Лише 2 учасниці не мають постійного місця роботи та не шукають його, а ще 2 перебувають у пошуку.

Таб 2.1.

Розподіл у % за зайнятістю

Статус	Кількість осіб	% від загального
Безробітня, шукаю роботу	2	2.9%
Безробітня, не шукаю роботу	2	2.9%
Декретна відпустка	4	5.7%
Інше	2	2.9%
Робота за наймом	38	54.3%
Працюю сама на себе	21	30%
Студентка	1	1.4%

У переважній більшості, а саме 81,4% респонденток мають коректні усвідомлення щодо типологізації насилля, вони зазначили, що насилля включає в себе фізичне, психологічне, економічне та сексуальне.

Відсоткове співвідношення у графічному вигляді представлено нижче:

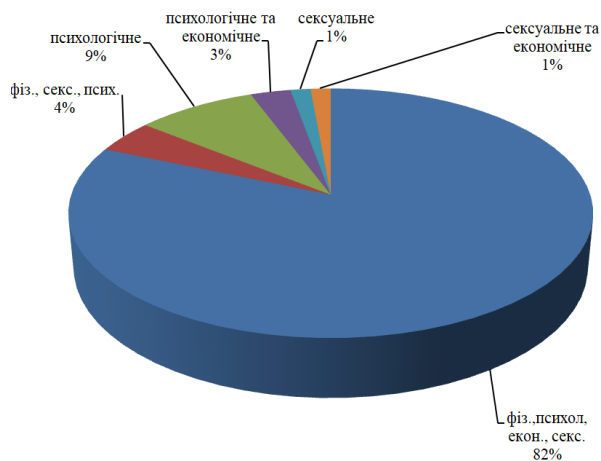

Рис 2.2. Діаграма розподілу учасників за усвідомленістю щодо видів насилля

У наведеній нижче таблиці наведено інформацію про розподіл учасників, що потерпіли від різних видів насильства.

Таб. 2.2.

Розподіл учасників зазнавших насилля

Види насилля	Кількість осіб
Фізичне, психологічне, економічне, сексуальне	6
Фізичне, психологічне, економічне	23
Фізичне, сексуальне та психологічне	2
Фізичне та психологічне	11
Фізичне	2
Сексуальне, психологічне, економічне	4
Сексуальне та психологічне	2
Сексуальне	1
Психологічне та економічне	10
Психологічне	9

Дивлячись на таблицю можна підсумувати кількість осіб, що постраждала від фізичного насильства – 43; від психологічного – 67; економічного – 43 та від сексуального – 16 жінок (детально Додаток Б).

Нами були поставлені такі цілі та задачі щодо зазначеного емпіричного дослідження:

- організувати та провести емпіричне дослідження психологічних особливостей жінок, що постраждали від домашнього насильства;
- проаналізувати та проінтерпретувати отримані результати емпіричного дослідження; виявити конкретні психологічні особливості жінок, що зазнали насильства та дослідити взаємозв'язок між сімейним насильством і особистісними характеристиками жінок, що зазнали насильства.

Після первинного відбору методик для проведення дослідження, нами було перевірено надійність та валідність обраних методик із застосуванням показників α -Кронбаха та Ω -Макдональда. Методика самооцінки Соренсен має значення α -Кронбаха – 0.915 та Ω -Макдональда – 0.919. Методика TOSCA має три шкали: сором, провина та екстернальність, тому було перевірено узгодженість питань по кожній шкалі. Отримані данні свідчать нам про високу надійність та єдність вживаних питань у методиці Соренсен, а методика TOSCA має достатній показник по шкалі «Сором» та «Провина», та сумнівний по шкалі «Екстернальність» (Додаток В). У апробації методики науковцями Макогон І.К. та Єніколоповим С.Н. значення α -Кронбаха – 0.591 та Ω -Макдональда – 0.611 вважається цілком прийнятним [6, с.9]

Висновки до Розділу 2.

Для проведення дослідження було залучено 80 жінок, що склали вибірку з 70 респондентів. Основна вікова група яких 58,6% знаходилася в межі 30-40 років. Серед них 84,3% мають дітей та 15,7% не мають. Більша частина жінок перебувала у відносинах, але достеменно не відомо чи були саме ці відносини аб'юзивними.

Для діагностики психологічних особливостей жінок, було використано такі методики: анамнестичну анкету, Тест на визначення рівня самооцінки Соренсен та оцінювання відчуття провини та сорому «TOSCA-3».

У переважній більшості, а саме 81,4% респонденток мають коректні усвідомлення щодо типологізації насилля, вони зазначили, що насилля включає в себе фізичне, психологічне, економічне та сексуальне.

З переважною більшістю превалює психологічне насилля, від нього постраждало 67 жінок, на другому місці посіло фізичне насильство – 43 особи.

Методики були перевірені на надійність та валідність із застосуванням показників α -Кронбаха та Ω -Макдональда.

РОЗДІЛ ІІІ

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖІНОК, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

3.1. Результати емпіричного дослідження, аналіз та інтерпретація

В першу чергу при проведенні аналізу було здійснено перевірку однорідності вибірки за такими показниками, як вік учасників, сімейний статус, освіта, наявність дітей та рівень доходу (Додаток Г). Очікувано, через обмеженість вибірки в цілому не було підтверджено гіпотезу про нормальність вибірки за деякими соціально-демографічними критеріями, за винятком критерію віку. У майбутньому для досягнення більшої нормальності розподілу варто працювати з більшими вибірками та зібрати контрольну групу, щоб при аналізі даних порівняти характеристики двох незалежних вибірок.

Наступним кроком було підраховано та категоризовано показник самооцінки учасників тестування за методикою Соренсен. Результат зведено у таблиці:

Таб. 3.1.

Рівень самооцінки за методикою Соренсен

Рівень самооцінки	Кількість осіб	% від загального
-1	27	38.6%
0	25	35.7%
1	12	17.1%
2	6	8.6%

Рівень самооцінки «-1» означає сильно занижене уявлення особистості про себе. Такі учасниці дослідження вибрали більше 25 негативно забарвлених стверджень про себе. Помірно знижену самооцінку мають жінки з показником «0», що складає 35.7% від вибірки та трохи збіднені думки про

власну особистість мають 12 респонденток. І лише 6-ро загально хорошої думки про себе.

Гіпотеза про нормальний розподіл даних не підтвердилася. Дослідник вважає, що низький показник Шапіро-Вілкса за балом рівня самооцінки обумовлений тим, що тестування проходили особи, що зазнали насильства, як би у дослідженні також приймали участь респонденти, які не постраждали від насильства – однорідність вибірки була б вищою (Додаток Д).

При порівнянні рівня самооцінки з показником самооцінки студенток Білгородського національного державного дослідницького університету, у дослідженні Герасимова В.А. [9], нульова гіпотеза була відхилена (Додаток Д), а саме: жінки, які постраждали від насильства мають однаковий рівень самооцінки як у студенток Білгородського університету.

Далі слідувала перевірка основної гіпотези даного дослідження: жінки, які зазнали психологічного насильства мають нижчу самооцінку, ніж жінки, що постраждали від інших видів насильства. Основна гіпотеза даного дослідження підтвердилася. Про це нам горить значення р-вірогідності 0.084 тесту Манна-Уїтні (Додаток Д, таблиця 10). Але, в той самий час, один вид насильства часто супроводжується іншим видом і ми не можемо дослідити чи існує пряма кореляція між тим, чи іншим видом насильства та самооцінкою, що в цілому нам підтверджує слабе значення Спірмена-г 0.217. Значення р-value 0.036 говорить нам, що зв'язок між змінними є статистично значущим (Додаток Е). Слід враховувати, що такі значення говорять про слабку кореляцію, очевидно є інші чинники які можуть впливати на самооцінку.

Розгляньмо взаємозв'язок між рівнем самооцінки та насильством. Середнє значення по вибірці, що пройшла тест на визначення рівня самооцінки Соренсен складає 17.1, що відображує помірно знижену самооцінку. При дослідженні респондентів підгрупи, що відзначила наявність фізичного насильства середній бал самооцінки складає 17.7. Схожа тенденція просліджується і при психологічному насильстві – 17.5,

економічному – 19.2. Слід зауважити, що середній рівень самооцінки у тих хто зазнав сексуального насильства – 16.3. Такі данні підтверджують прогнози дослідника, а саме, що сексуальне насильство могло бути зчинене у дитинстві чи підлітковому віці і вже не має такого віддзеркалення у структурі особистості.

Трішки збільшує рівень кореляції між самооцінкою та насиллям сімейний стан, а саме: жінки, які не перебувають у шлюбі та не знаходяться у романтичних відносинах мають середній бал по самооцінці 11.4 (середній бал вибірки 17.1), розлучені жінки мають більш знижену самооцінку – 20.4. Цілком очевидно, що розлучення – один із найсильніших стресогенних станів у житті будь-якої людини, що впливає на самооцінку та на все життя. Розлучені люди частіше, ніж сімейні та неодружені, схильні до нещасних випадків, патологічних залежностей, психічних і фізичних захворювань. Серед розлучених людей значно вища загальна смертність, кількість вбивств та суїциду [40, с.181]. Низька самооцінка може бути наслідком краху ролі берегині сімейного вогнища, самозвинувачення у розвалі шлюбу, невпевненості у майбутньому та тиском відчуття відповідальності перед дітьми.

При побудові лінійної багатofакторної регресії між самооцінкою, насиллям та фінансовим положенням, як предиктором, було знайдено закономірність, кореляція зростає з 0.281 до 0.340, тобто чим більший дохід, тим краща самооцінка. Цікаво, що жінки, які зазначили рівень доходу від 15000 грн і до 25000 грн, мають тенденцію до зниження самооцінки. Можна зробити припущення, що у таких жінок завищені вимоги до себе, високі стандарти, вони мають бажання сподобатися оточуючими та отримати схвалення їх дій (Додаток Е).

Наступним кроком було визначення балу за шкалами «Сором», «Провина» та «Екстернальність» за методикою TOSCA. Відсоткове співвідношення у графічному вигляді за шкалою «Сором» представлено нижче:

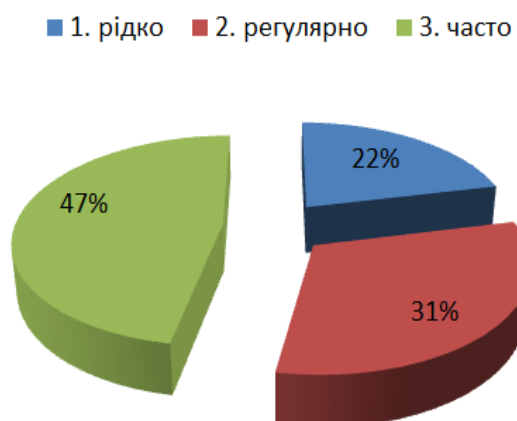

Рис 3.1. Діаграма розподілу учасників за шкалою «Сором» методика TOSCA

Як бачимо 47%, а саме 33 респондентки регулярно соромлять себе, 31% – це роблять доволі часто і 22% (15 осіб) рідко оцінюють себе негативно. Середній обсяг відчуття сорому у вибірці склав 32 бали – це підвищений показник говорить про усвідомлення особистістю себе недосконалою, зганьбленою, нічого не вартою, з центральним страхом бути покинутою [19, с.17]. Так само, як за тестом самооцінки, ми отримали у розлучених жінок більш високий показник – 35 балів, щодо переживання сорому, це ще раз підтверджує значний вплив розірвання шлюбу на особистість. Разом з тим більш підвищений рівень почуття сорому відчувають розлучені жінки тому, що сприймають себе покинутими та бажають бути прийнятими «назад у суспільство» з його сімейними традиціями та цінностями.

Трішки інші показники за шкалою «Провина» 21 і 33 особи часто і регулярно відповідно, відчувають провину, що добре просліджується у графічному зображенні далі.

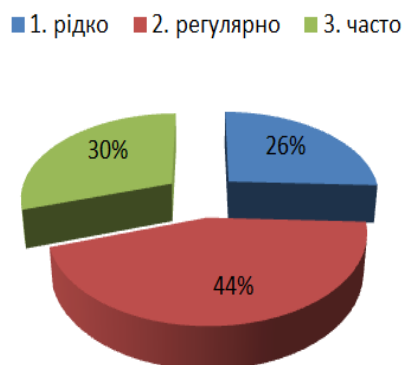

Рис 3.2. Діаграма розподілу учасників за шкалою «Провина» методика TOSCA

Середній бал за шкалою «Провина» становить 43, що майже перетинає верхню межу другої категорії. Такі данні відображають схильність до оцінювання респондентками своєї поведінки як поганої, порочної, вони сповнені розкаяння, з центральним страхом бути покараними [20, с.17].

Таб. 3.2.

Рівень відчуття провини за методикою TOSCA.

Категорія	Бал	Кількість осіб	% від загального
1	0-38	18	26%
2	39-45	31	44%
3	46-55	21	30%

Психологічне насилля супроводжується знецінюванням особистості, її вчинків, зовнішності та вклад у сім'ю. Партнер постійно піддається критиці, йому регулярно вказують на його недоліки, часто це відбувається як висміювання при інших людях і як результат викликає почуття провини та сорому.

За третьою шкалою «Екстернальність» 38% часто приписують причини того, що відбувається зовнішнім факторам, 46% робить це регулярно і 16% – рідко, що зображено на діаграмі. Такі люди виявляють невпевненість у собі, тривожність, підозрілість, прагнуть відкласти справи на невизначений термін, рідше добиваються успіху. Дослідження людей з різними типами суб'єктивного контролю показало, що люди з низькою загальною інтернальністю характеризують себе як егоїстичних, залежних, нерішучих,

несправедливих, метушливих, ворожих, невпевнених, нещирих та несаможиттєвих [38, с.275].

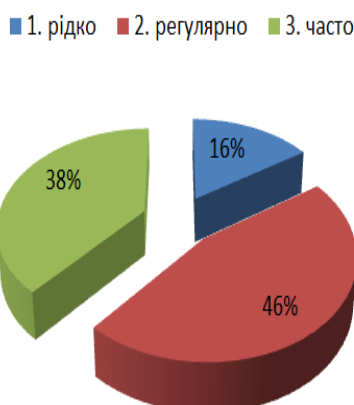

Рис 3.3. Діаграма розподілу учасників за шкалою «Екстернальність» методика TOSCA

Далі розглянемо середнє значення по вибірці за шкалою «Екстернальність». Середнє значення становить 27.3 бали, що згідно з ключем до методики говорить нам, про регулярне звинувачення у власних проблемах зовнішніх обставин та неприйняття респондентками відповідальності за свої вчинки на себе.

Припущення про нормальний та гомогенний розподіл даних підтвердилося, а нульова гіпотеза була відхилена у трьох шкалах. Отримані дані по вибірці не співпадають з середнім значенням у результатах апробації методики TOSCA науковцями Єнікоповим С.Н. та Макогон І.К., отже була прийнята альтернативна гіпотеза (Додаток Ж).

При проведенні кореляційного аналізу між шкалами «Сором», «Провина», «Екстернальність» та насильством було встановлено прямий взаємозв'язок. Значення Пірсона-г за всіма шкалами вийшло близько 0.1 (Додаток З). Слід зазначити, що значення Пірсона-г за шкалою «Екстернальність» було від'ємним -0.117, що може говорити про зворотну залежність. І можна зробити припущення, що безвідповідальність за власне життя та події у ньому призводить до вступу в аб'юзивні відносини, де контроль бере «сильніший» партнер. Також це може говорити нам про дію

захисних механізмів, як пише сама авторка методики TOSCA: схильність до сорому позитивно корелює з гнівом, ворожістю та схильністю до звинувачення інших. У спробах втекти від болючого відчуття сорому, особистості схильні захищатися, витісняючи звинувачення та гнів назовні. Таким чином, опорочена людина намагається повернути собі відчуття контролю і відчутти перевагу у своєму житті [52]. За всіма трьома шкалами p -value було близько 0.3, що відповідно не дає нам можливості стверджувати, що дані є статистично значущими та їх можна перенести на популяцію.

Була виявлена кореляція, що прагне до середньої сили відображення зв'язку, між соромом та психологічним насиллям. При побудові лінійної регресії з додаванням предикторів освіти, сімейного положення та рівня доходу кореляція зросла на 0.204 та стала 0.436, тобто поривається до високого співвідношення. Також, ця модель говорить нам, що при зростанні рівня доходу рівень сорому падає. Жінки, які відмітили, що їх фінансове положення дорівнює нулю, мають один із найвищих балів по рівню сорому. Отже, фінансове благополуччя знижує відчуття сорому. Щодо статистичної вірогідності p -value за деякими предикторами модель можна перенести на популяцію (Додаток И).

Як вже йшлося вище на самооцінку, відчуття сорому та провини можуть вливати безліч чинників. Людина, що переживає сором, відчуває, що абсолютно не відповідає своїм життєвим завданням. Причому останні – не обов'язково моральні чи етичні. Це може бути кар'єра, сім'я чи навіть зовнішній вигляд. Часто вони відображають інтерналізовані батьківські очікування. Сором з'являється завжди, коли трапляється щось, що змушує суб'єкта помітити розрив між своїм актуальним станом та їх очікуваннями [20, с.20]. Що і відображає нам стійка кореляція між рівнем самооцінки та відчуттям сорому, де значення Спірмена- r становить 0.495, а p -вірогідність <0.001 , що підтверджує позитивний зв'язок у популяції (Додаток И, таблиця 41) та при додаванні сімейного стану, фінансового положення та освіти, як

предикторів, рівень кореляції зростає на 0.111 і сягає 0.606, р-вірогідність має статистичне значення, але не за всіма предикторами.

Раціональне почуття провини (як і помірний сором) має велику цінність. Воно відбиває реальність, говорячи індивіду, що він згрішив перед іншими. Раціональна вина сигналізує людині, що їй треба змінити свою поведінку. Індивід, здатний відчувати раціональну провину, може використати це почуття як управління моральною поведінкою. Багатьох у дитинстві привчали до почуття провини дорослі. Якщо батькам не подобалися вчинки дитини, вони говорили «погана дівчинка», засуджували особистість, а не сам вчинок. Протягом усіх дитячих років почуття провини впроваджувалося у підсвідомість через систему винагороди та покарання. Індивід, який відчуває ірраціональну провину, сприймає себе як грішного. Хоча він і фокусується на поганих речах, які він зробив, а не на своїй базовій ідентичності, проте він може прийти до переконання, що через ці дії є зовсім негідною особистістю. Він упевнений, що є морально збитковим [20, с.213]. Схожі данні було отримано також при проведенні багатофакторної кореляції між відчуттям провини та самооцінкою. Кореляція між самооцінкою та відчуттям провини за показником Спірмена-г становить 0.326, а р-вірогідність <0.006 , що підтверджує позитивний зв'язок у популяції (Додаток И). При додаванні насильства як предикторів кореляція зростає до 0.435, без статистичної значущості для популяції. З психологічної точки зору отримана модель говорить нам, що жінки постраждали від насильства потерпають від самозвинувачень у тому, як вони могли допустити що розлучення, насильство, відсутність доходу, сталися у їх житті, ставлячи акцент на порочності самих цих подій.

Цікавою знахідкою було встановлення взаємозв'язку між окремими питаннями з першої методики діагностики самооцінки Соренсен, відчуттям провини та сексуальним насиллям, а саме: кореляція за Спірменом-г зростає при згадці питання «Я відчуваю ніяковість та сором коли займаюсь сексом» на 0.110 та сягає значення 0.331, тобто набуває середньої сили кореляції.

Можна зробити припущення, що жінки, які пережили сексуальне насилля все ще переживають відчуття провини та програють знову і знову болючі події, думаючи, що в цих епізодах є також і їх частина відповідальності.

Далі було проаналізовано відчуття провини, психологічне насилля та питання з методики Соренсен №8 «Коли хтось вчиняє зі мною погано, я думаю чим заслужила це» коефіцієнт кореляції зріс на 0.261 та став 0.375, а р-ймовірність становить 0.003, що означає, що дане питання є статистично значущим, та його можна застосовувати при діагностуванні відчуття провини при розробці нових методик.

Загалом отримані результати підтверджують наявність впливу насильства на особистість людини, її уявлення про себе, самоповагу та на переживання глибинних емоцій сорому та провини. Нажаль зібрані дані по вибірці, вузькість анамнестичної анкети та багатоструктурність досліджуваних характеристик не дали змогу отримати статистично значимі результати за всіма шкалами. Для подальшого поглиблення та більш комплексної оцінки результатів у наступних подібних дослідженнях варто було б включити до них методики на визначення рівня тривоги, депресії та копінг-стратегій та розширену анамнестичну анкету.

3.2. Рекомендації

Виходячи з даних отриманих під час емпіричного дослідження нами було виявлено, що насильство має вплив на психологічне здоров'я, а саме на такі особистісні риси як самооцінку, відчуття сорому та провини. Тому доречним було б розробити рекомендації для жінок, які зазнали насильства.

Кожен акт насилля є індивідуальним, і кожна особиста історія потребує персонального підходу, тому не можна узагальнювати та говорити про послідовність пропрацьовування тієї чи іншої характеристики жінки, що постраждала.

Покарання, жорстоке поводження та зневага – дуже сильні переживання. Жінки, які пережили їх, часто роблять помилковий висновок, що вони погані і, мабуть, заслужили те, що з ними сталося. В основі низької самооцінки лежать негативні переконання та думки, яких особистість дотримується про себе. Ніхто не народжується з такими переконаннями, вони розвиваються в результаті життєвого досвіду перетворюються у життєве кредо. Тому першочергово потрібно визначити негативні переконання та установки, для того щоб поступово змінити їх, чи замінити на більш лояльні та позитивні. Зіштовхуватися з негативними переконаннями завжди важко, тому вони можуть бути закорені у підсвідомості у вигляді певних правил та стверджень, які на перший погляд здаються доволі безпечними та навіть позитивними, на кшталт: «Я задоволена, коли всі навколо теж задоволені» чи «Якщо я завжди буду все робити для інших, буду поступливою та уважною до інших, можливо я не залишусь одна з двома дітьми».

Люди з низькою самооцінкою часто відчують, що мало контролюють своє життя чи те, що з ними відбувається. Це може бути пов'язано з тим, що вони відчують, що у них мало можливостей змінювати себе, чи простір та події навколо себе. Оскільки у присутній зовнішній локус контролю, вони можуть відчувати, що безсилі що-небудь зробити для вирішення своїх проблем. Тому, наступною рекомендацією буде слідування зворотному зв'язку попередньо вказаному, а саме – повертати собі контроль над життям. У цьому допоможе встановлення приємних та корисних звичок, наприклад: випивати норму води в день, зробити розтяжку зранку, відкладати кошти, вчасно лягати спати і т.п. Підтримання фізичного здоров'я позитивно відображається і на психічному стані, балансуються гормони та відновлюється нервова система.

Ще один напрямок роботи з самооцінкою – це робота зі страхом. Люди з низькою самооцінкою та невпевненістю в собі часто бояться гіршого, навіть якщо воно ще не сталося. Вони бояться, що не отримають роботу, не вийдуть знову заміж, бояться, що подумають люди. Вони постійно живуть у страху, і

причина цього страху в тому, що вони не почувають себе гарними чи гідними. По-перше, прийняття страху – це перший шлях до більшого внутрішнього спокою. Отже, таким жінкам потрібно зізнатись у своєму страху, так вони зможуть уникнути внутрішньої напруги. Далі слід подумати про можливі наслідки та розгледіти чи виправдані такі побоювання та стрес. Ті, хто страждає від страху невдачі, часто уявляють великі катастрофи. Але наскільки серйозні ці наслідки насправді?

Іноді проблема низької самооцінки побудована на високих вимогах до себе та самокритиці. Це підтвердилось і в нашому дослідженні, 54% жінок, що зазнали насильства відзначили, що вини частіше перебільшують свої невдачі, применшують успіхи та критично ставляться до себе та інших та порівнюють себе з іншими, їх успіхами та прогресом. Доцільно у цьому випадку згадати та перелічити перемоги та досягнення за все життя. Для цього потрібно скласти список з подій та здобутків із 100 пунктів. Така вправа призначена для того, щоб індивід побачив, що він вже досяг успіху, що були перемоги в минулому і що це можливо і в майбутньому, навіть якщо зараз в нього тяжкий період.

Відчуття провини має в собі і позитивну основу. Воно дає змогу взяти паузу, відчутти та усвідомити, що була заподіяна шкода комусь, були сказані образливі слова чи поведінка була недостойною. Це спонукає заглибити провини, взяти на себе відповідальність і здійснити інший вибір, так провини стає продуктивною. Зокрема, особистості, що пережили травму, використовують відчуття провини, щоб займатися самобичуванням. Вони застрягають у непродуктивному соромі та варяться у бульйоні негативних, звинувачувальних думок. Тому першочергово жінкам, що постраждали від насильства слід допустити думку про те, що їх минулий, травмуючий досвід був не їх помилкою, а що вони були безсильні та невинні. Самоспівчуття розвивається і зростає завдяки здатності втішати свою внутрішню дитину, також слід працювати над усуненням когнітивних спотворень самозвинувачення та бути відкритим для стратегій самозаспокоєння. Жінкам,

що стали жертвами аб'юзу, слід зробити когнітивний перехід від «я погана» до «сталось щось погане зі мною», відмовитися від самозвинувачення та визнати реальність того, що хтось інший несе відповідальність за їхню біль. Слід бути готовими, що це потягне за собою відчуття амбівалентності та дисонансу до інтимного партнера.

Сором та відчуття провини можна суттєво зменшити, коли ті, що пережили травму, відчувають безумовне, неосудне співчуття. Тому доцільно буде передивитися своє оточення та оцінити його психологічний клімат. Одним із інструментів опори можуть надати служби допомоги жінкам, що постраждали від насилля. Розуміння, що жінка не одна в такій ситуації, що такі жахіття відбувається не лише з нею, схожі історії нещастя, підтримка та прийняття допоможуть віднайти шлях до своєї внутрішньої мудрої, співчутливої, неосуджуючої частини себе.

Звісно найкращим варіантом допомоги – це буде звернення до психолога. Під час роботи терапевти створюють надійну прихильність. Яка позбавляє відчуття непотрібності, марності та невидимості. Психоедукація жертв сексуального насильства, допомагає зменшити рівень сорому, який може зашкалювати та проявляється як побічне явище, коли насильники намагаються збити з пантелику своїх жертв, коли говорять «їм це сподобалося» чи «вона сама просила про це». Також можливо буде потрібна робота з нормалізацією реакції завмирання. Жінки, що пережили травму можуть відчувати сором, якщо їм довелося завмерти, щоб вижити. Замість цього, щоб признати, що їх «пасивність» чи дисоціація були заради порятунку життя, вони досить часто прирівнюють таку реакцію як боягузтво та недостатньо сильний опір. Дисоціація, розчеплення, відрив від власного тіла – це реакції які допомогли пережити поєднання сильного фізичного болю, збиваючі з пантелику почуття сексуального задоволення та почуттям руйнівної емоційної зради, яка супроводжує жорстоке поводження зі сторони інтимного партнера. Для більшості жертв спроба битися, бігти або фізично

неможлива, або призводить до загострення жорстокості. Таким чином, реакція завмирання – єдиний життєздатний варіант виживання.

Ядовитий сором, нездорове відчуття провини, незважаючи на те, що людина насправді не зробила нічого поганого отруюють все подальше життя. Резюмуючи вище сказане, можна сказати, що робота над травмою опісля насильства, підняття самооцінки, зменшення відчуття провини та сорому досить клопітка та довготривала робота. Сором, відчуття провини та самооцінка тісно пов'язані між собою, тому важливо вірно ідентифікувати емоції, своїх дій та подій у житті. Особливо для того, щоб не допустити ілюзію контролю ситуації з насильством, ретравматизації та повторного жорстокого поводження.

Висновки до Розділу 3.

Дослідження психологічних особливостей жінок, що постраждали від сімейного насильства складне та багатокомпонентне завдання, що потребує застосування змістовних, валідних та надійних психодіагностичних підходів та методик.

Статистична обробка та аналіз отриманих даних у ході дослідження свідчать про наявність взаємозв'язку між особистісними характеристиками жінок та насиллям. Отримані данні говорять, що будь-який вид насильства має негативний вплив на самооцінку, відчуття провини та сорому та активує захисні механізми особистості.

Було підтверджено взаємозв'язок між зниженою самооцінкою та насильством, отримані данні свідчать про статистичну значущість проведеного аналізу. У той же час, звертає на себе увагу загальна схильність до зовнішнього локусу контролю. Це може свідчити про вивчену безпорадність, схильність до звинувачення інших у своїх проблемах та витісненого відчуття провини та сорому.

Результати дослідження не суперечать даним опублікованих досліджень впливу насильства на особистість. Більш поглиблене вивчення предмету дослідження могло б включати додаткові методики, спрямовані на дослідження рівня тривоги, депресії та захисних механізмів.

Перспективним напрямком дослідження могло б стати лонгітюдне дослідження жінок, до і після одруження, до і після насильства, з детальною анамнестичною анкетною та валідними методиками з декількома шкалами.

ВИСНОВКИ

Одним із найпоширеніших різновидів насильства є насильство над жінками з боку чоловіка чи інтимного партнера. Домашнє насильство чи насилля зі сторони інтимного партнера має вплив не лише в межах сімейного осередка суспільства, а й на майбутню генерацію. Проблема насильства над жінками спрогресувала за останні 2 роки.

У ході теоретичного аналізу проблеми насильства було виявлено, що існує три основних теорії походження агресії: вроджена фізіологічна потреба; агресія є природною реакцією на фрустрацію; агресивна поведінка – результат наущіння. Слово агресія походить від латинського «*aggressio*», що означає напад – це вмотивована деструктивна поведінка, що суперечить нормам співіснування людей, яка завдає шкоди об'єктам нападу, вона наносить фізичну, моральну шкоду людям або викликає у них психологічний дискомфорт.

Насильство – одна з форм агресивної поведінки або спосіб спрямування агресії. Поняття насильства є складним явищем, воно немає чіткого визначення, як і чіткої категоризації різних його видів. ВООЗ пропонує визначення насилля, яке з тих пір стало робочим терміном для багатьох міжнародних організацій, що працюють у цій області. Насильство – навмисне застосування фізичної сили або влади, фактичне або у вигляді загрози, спрямоване проти себе, проти іншої особи, групи осіб або громади, результатом якого є тілесні ушкодження, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку чи різноманітних збитків або має високу ймовірність таких наслідків. Основними видами вважають: фізичне, психологічне, сексуальне та економічне насилля.

Насильство проявляється частіше по відношенню до жінок, оскільки вони мають нерівну силу у взаєминах з чоловіками, а також займають нижче становище у суспільстві у всьому світі в цілому. Одним із найпоширеніших

видів насильства над жінками є насильство з боку чоловіка чи інтимного партнера. У всьому світі кожна третя жінка, протягом свого життя зазнає фізичного та/або сексуального насильства з боку інтимного партнера або сексуального насильства з боку іншої особи та 38% вбивств жінок скоєні інтимним партнером. Насильство з боку інтимного партнера зустрічається у всіх країнах і у всіх соціальних, економічних, релігійних та культурних групах. Спадковий патріархальний уклад сімей, пережите в дитинстві насильство породжує замкнуте коло. Діти виховані в суворих гендерних стереотипах та у сім'ях де практикується рукоприкладство, як спосіб покарання, в майбутньому створюють сім'ї з таким самим устроєм, так як вважають це нормою. Засоби масової інформації, культура, релігія часто спрощують, нормалізують та популяризують насильство щодо жінок у суспільстві.

Вивчення наукової літератури щодо домашнього насилля практично у всьому світі протягом тривалого часу визнавалось як належне та підтвердило наявність глобальної проблеми гендерного насилля. Вкрай необхідно, щоб результати сучасних наукових розробок та проведених досліджень, що з'ясовують вплив насилля на психіку людини, оптимально застосовували у психокорекції емоційного стану, кризовій інтервенції та психологічній терапії.

Метою цієї роботи було вивчення психологічних особливостей – самооцінки, сорому, відчуття провини та екстернальності. У відповідності до поставлених завдань було організовано та проведено емпіричне дослідження «Психологічні особливості жінок, що постраждали від домашнього насильства», у якому взяли участь 70 жінок, що постраждали від насильства.

Учасники дослідження заповнили анамнестичну анкету та виконали завдання 2-х об'єктивних методик (Тест на визначення рівня самооцінки Соренсен та Оцінювання відчуття провини та сорому «TOSCA-3»). Вибір саме перелічених вище методик для дослідження обумовлений, у першу

чергу, їх новизною та легкістю у діагностуванні особистістю уявлень про самого себе та своїх відчуттів.

Після отримання первинних даних, було здійснено аналіз та інтерпретацію отриманих результатів у програмі Jamovi та Excel. Статистична обробка та аналіз отриманих даних у ході дослідження свідчать про наявність взаємозв'язку між особистісними характеристиками жінок та насиллям.

Отримані дані говорять, що будь-який вид насильства має негативний вплив на самооцінку, відчуття провини та сорому та активує захисні механізми особистості. Було підтверджено взаємозв'язок між зниженою самооцінкою та насильством, отримані дані свідчать про статистичну значущість проведеного аналізу. У той же час, звертає на себе увагу загальна схильність до зовнішнього локусу контролю. Це може свідчити про вивчену безпорадність, схильність до звинувачення інших у своїх проблемах та витісненого відчуття провини та сорому.

Результати дослідження не суперечать даним опублікованих досліджень впливу насильства на особистість. Більш поглиблене вивчення предмету дослідження могло б включати додаткові методики, спрямовані на дослідження рівня тривоги, депресії та захисних механізмів.

Також, було б доречним провести додаткову апробацію методики TOSCA-3 з коригуванням питань по шкалі «Екстернальність», адже вона показала слабку надійність за показником Альфа-Кронбаха, ніж інші шкали цієї методики.

Таким чином, поставлені нами для цієї роботи цілі були виконані.

Надалі більш поглиблене вивчення предмету дослідження могло б включати додаткові методики, зокрема, лонгітюдне дослідження жінок, до і після одруження, до і після насильства, з детальною анамнестичною анкетною та валідними методиками з декількома шкалами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Актуальні проблеми сімейного насильства. // Монографія під редакцією проф. Т.О.Перцевої, проф. В.В.Огоренко. Дніпро, 2021, 199 с.
2. Адлер А. Понять природу человека. URL: https://filosoff.org/adler/wp-content/uploads/sites/88/2015/10/alfred-adler-ponjat-prirodu-cheloveka-filosoff.org_.pdf
3. Антонян Ю.М., Горшков И.В., Зулкарнеев Р.М. Проблемы внутрисемейной агрессии. Москва, 1999, 127 с.
4. Антонян Ю.М., Ткаченко А.А. Сексуальные преступления. Чикатило и другие. Москва: Амальтея, 1993, 320 с.
5. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль. СПб.: Питер, 2001, 277 с.
6. Банкрофт Л. Почему он делает это? Кто такой абьюзер и как ему противостоять. Киев: Форс, 2002, 400 с.
7. Белик И.А. Чувство вины в связи с особенностями развития личности: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. псих.наук: спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии». Санкт-Петербургский государственный университет, Санкт-Петербург, 2006, 24 с.
8. Берон Р., Ричардсон Д. Агрессия. СПб.: Питер, 2001, 304 с.
9. Гендер и насилие. Практический подход к проблеме: Программное пособие для сотрудников и руководителей учреждений здравоохранения. ЮНФПА, Нью-Йорк, 99. URL: https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/genderbased_ru.pdf
10. Герасимович В.А. Взаимосвязь уровня самооценки и стратегий поведения в конфликте. // Сборник Компаративный Анализ. Сборник материалов конференции. Курск, 2021, 219 с.
11. Григорьян Г.А. Агрессивное поведение в моделях на животных. Журнал Высшей Нервной Деятельности, 2012, том 62, № 5, с. 517–530

12. Гуггенбюль А. Зловещее очарование насилия. СПб.: Когито-Центр, 2006, 176 с.
13. Дмитриева Т.Б., Шостакович Б.В. Агрессия и психическое здоровье. СПб.: Пресс, 2002, 472 с.
14. Закон України: Про запобігання та протидію домашньому насильству. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст.35
15. Доклад о ситуации в мире: Насилие и его влияние на здоровье. Под редакцией: Этьенна Г. Круга, Линды Л. Дальберг, Джеймса А. Мерси, Энтони Б. Зви и Рафаэля Лозано. ВОЗ. Москва: Весь Мир, 2003, 369 с.
16. Ильин Е. П. Психология агрессивного поведения. СПб: Питер, 2014, 368 с.
17. Качаева М. А., Дозорцева Е. Г., Нуцкова Е. В. Отсроченные последствия пережитого домашнего насилия у женщин и девочек. Электронный журнал «Психология и право», 2017, Том 7. № 3. С. 110-126.
18. Карра А., Лэсли Е. Орлофф. Знай свои права. Национальный проект по защите прав женщин-иммигранток. Вашингтонский колледж Права, 2005, 33 с.
19. Кернберг О.Ф. Агрессия при расстройствах личности. / пер. с англ. А.Ф. Усков. Москва: Независимая фирма Класс, 1998, 364 с.
20. Килборн Б. Травма, стыд и страдание. Москва: Институт общегуманитарных исследований, 2016, 320 с.
21. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. Москва: ТЦ Сфера, «Юрайт-М», 2001, 160 с.
22. Крэйхи Б. Социальная психология агрессии / пер. с англ. А. Лисицина. СПб: Питер, 2003, 333 с.
23. Кудрявцев И.А., Ратинова Н.А. Криминальная агрессия. Экспертная типология и судебно-психологическая оценка, Москва: Изд-во МГУ, 2000, 192 с.
24. Кумарасвами Р. Насилие в отношении женщин: Доклад спец. докладчика по вопросу о насилии в отношении женщин, его причинах и

последствиях о торговле женщинами, женской миграции и насилии в отношении женщин // ООН. Комиссия по правам человека. Женева, 2000, 57 с.

25. Лоренц К.З. Так называемое зло. К истокам агрессии. Киев: Знання, 2011, 351 с.

26. Лоренц К.З. Агрессия. Человек находит друга. Москва: Римис, 2013, 496 с.

27. Майерс Д., Психология. // пер. с англ. И.А.Карпиков, В.А. Старовойтова. Минск: Попури, 2009, 848 с.

28. Майерс Д., Социальная Психология. Питер: Мастера психологии, 2020, 800 с.

29. Мак-Вильямс Н. Психоаналитическая диагностика. Понимание структуры личности в клиническом процессе. / пер. с англ. М.Н.Глущенко, М.В. Ромашкевич. Москва: Типография Наука, 2007, 480 с.

30. Макогон И.К., Еникопов С.Н. Апробация методики измерения чувств вины и стыда (Test of self-conscious affect-3 – TOSCA-3) Tangey J.P., Dearing R.L., Wagner P.E. & Gramzow R.H.// Теоретическая и экспериментальная психология, 2015, Т. 8, № 1, С. 6–21

31. Менделевич В.Д. Психология девиантного поведения. Москва: Городец, 2016, 386 с.

32. Мещеряков Б.Г, Зинченко В. П. Большой психологический словарь. СПб.: Прайм-Еврознак, 2003, 672 с.

33. Михайлова О.Ю., Целиковский С.Б. Сексуальная агрессия: норма и социальная патология. Москва: Кредо, 2008, 200 с.

34. Мишина М.М., Воробьева К.А. Медиаэффекты демонстрации сцен насилия в СМИ и толерантность к агрессии у современных подростков. Вестник ТвГУ. Серия “Педагогика и психология”. Выпуск 3(52). Москва, 2020. С. 60-70.

35. Невенчаный С.В. Понятие агрессивного поведения в современной психологии. // Наука и современность, 2011, С. 300-309. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-agressivnogo-povedeniya-v-sovremennoy-psihologii>

36. Перлз Ф. Эго, голод и агрессия. Москва: Смысл, 2014, 368 с.
37. Пособие для судей судов по уголовным делам на тему: «Домашнее насилие». Узбекистан, ОБСЕ, 2020, 86 с.
38. Поттер-Эфран Р. Стыд, вина и алкоголизм. Москва: Институт общегуманитарных исследований, 2002, 416 с.
39. Пчегатлук А.А. Локус контроля в современной психологии. // International Student Research Bulletin №5, 2015, С. 275.
40. Терешонок Т.В., Айснер Л.Ю. Особенности самооценки женщин среднего возраста с разным социальным статусом. // Социально-экономический и гуманитарный журнал Красноярского ГАУ. 2016. №4, С. 173 – 190.
41. Фромм Э.З. Анатомия человеческой деструктивности. Пермь: Биг-Пресс, 2012, 488 с.
42. Фромм Э.З. Бегство от свободы. // Перевод с английского Г. Ф. Швейника. Пермь: Биг-Пресс, 2012, 212 с.
43. Фурманов И.А. Социальная психология агрессии и насилия. Минск, 2016, URL: http://www.academy.edu.by/files/SPPS/Furmanov_SPPS.pdf 392 с.
44. Чайлдини Р., Дуглас К., Нейберг С. Социальная психология. Питер: Мастера психологии, 2016, 848 с.
45. Beverly Engel. Escaping Emotional Abuse: Healing from the Shame You Don't Deserve. Piatkus Books, 2020, 368 с.
46. COVID-19 и насилие в отношении женщин. Что может сделать сектор/система здравоохранения, ВОЗ, 2020, 5 с.
47. Ellsberg MC et al. Wife abuse among women of child bearing age in Nicaragua. American Journal of Public Health №89, 1999, С. 241-244.
48. Johnson H. Dangerous domains: violence against women in Canada. Ontario, International Thomson Publishing, 1996, 252 с.

49. Bjorkly S. Psychological theories of aggression: Principles and application to practice// Violence in Mental Health Settings, 2006, XVI, C. 27-46
50. Choy O., Raine A., Hamilton R. Stimulation of the Prefrontal Cortex Reduces Intentions to Commit Aggression: A Randomized, Double-Blind, Placebo-Controlled, Stratified, Parallel-Group Trial. URL: <https://www.jneurosci.org/content/38/29/6505>
51. Rain A. The psychopathology of crime. Criminal Behavior as a clinical disorder. California: Academic Press, 1993, 396 c.
52. Tangney J., Stuewig J., Hafez L. Shame, Guilt, and Remorse: Implications for Offender Populations. // Journal of Forensic Psychiatry and Psychology 22(5), PubMed, 2011. https://www.researchgate.net/publication/224811964_Shame_Guilt_and_Remorse_Implications_for_Offender_Populations
53. The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey. Summary report. Michele C. Black, Kathleen C. Basile, Matthew J. Breiding, Sharon G. Smith Mikel L. Walters, Melissa T. Merrick Jieru Chen and Mark R. Stevens. USA, 2010.
54. Violence against women Prevalence Estimates, 2018. Global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women. WHO: Geneva, 2021.
55. <http://psychology.net.ru/dictionaries/psy.html?word=73>
56. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2018.01282/full>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Личностные характеристики женщин, которые пострадали от домашнего насилия

Здравствуйте!

Меня зовут Вита Пухальская, я студентка Киевского института современной психологии и психотерапии.

В рамках обучения мне нужно провести исследование для написания курсовой и дипломной работы.

Тема моего интереса – личностные характеристики женщин, которые пострадали от домашнего насилия от партнера.

Женщины которые не пострадали от домашнего насилия, прошу вас так же пройти опрос. Это поможет мне в более качественном анализе.

Ваши ответы полностью анонимны.

Опрос занимает 15-20 минут.

В качестве благодарности, в конце опроса, будет ссылка на папку с книгами на тему абьюза.

Ваш возраст (цифрой) *

Мой ответ

Семейное положение *

- Замужем
- Не замужем и не состою в отношениях
- Состою в гражданском браке
- В разводе
- Состою в отношениях

У вас есть дети? *

- Да
- Нет

Образование *

- среднее общее (только школа)
- среднее специальное (училище, техникум и т.п)
- высшее (институт, университет)
- второе и третье высшее образование

Трудовая занятость *

- работа по найму
- работаю на себя
- безработная, ищу работу
- безработная, не ищу работу
- декретный отпуск
- студентка
- другое

Где вы проживаете *

- город
- поселок городского типа
- село

Ваш уровень дохода *

- нет дохода
- до 200\$/5000 грн
- от 200\$/5000 до 400\$/10000 грн
- от 400\$/10000 до 600\$/15000 грн
- от 600\$/15000 до 1000\$/25000 грн
- от 1000\$/25000 до 1300\$/35000 грн
- более 1300\$/35000 грн

Знакомо ли вам понятие насилие *

- Да
- Нет

Как вы думаете, насилие - это *

- физическое насилие (толчки, удары и прочие телесные повреждения)
- сексуальное насилие (секс по принуждению)
- психологическое насилие (вербальная агрессия, запугивание, доминантное поведение: ограничение социальных контактов, контроль звонков, слежка, преследование; беспричинные вспышки ревности)
- экономическое насилие (контроль расходов, препятствование к образованию и самореализации женщины, контроль доступа к финансам, невыплата алиментов)

Считаете ли вы, что в вашей жизни, были случай/и насилия? *

- Да
- Нет

Какие типы насилия были в вашей жизни *

- физическое насилие (толчки, удары и прочие телесные повреждения)
- сексуальное насилие (секс по принуждению)
- психологическое (вербальная агрессия, запугивание, доминантное поведение: ограничение социальных контактов, контроль звонков, слежка, преследование; беспричинные вспышки ревности, манипулирование),
- экономическое насилие (контроль расходов, препятствование к образованию и самореализации женщины, контроль доступа к финансам, невыплата алиментов)
- не было

ДОДАТОК Б

Розподіл респондентів за видами насилля у програмі Jamovi

*Таблиця 1 - Кількісний та відсотковий розподіл респондентів за видами
насилля*

Frequencies of Физическое (2)

Levels	Counts	% of Total	Cumulative %
0	27	38.6 %	38.6 %
1	43	61.4 %	100.0 %

Frequencies of Психологическое (2)

Levels	Counts	% of Total	Cumulative %
0	3	4.3 %	4.3 %
1	67	95.7 %	100.0 %

Frequencies of Экономическое (2)

Levels	Counts	% of Total	Cumulative %
0	27	38.6 %	38.6 %
1	43	61.4 %	100.0 %

Frequencies of Сексуальное (2)

Levels	Counts	% of Total	Cumulative %
0	54	77.1 %	77.1 %
1	16	22.9 %	100.0 %

ДОДАТОК В

Результати перевірки обраних методик на валідність та надійність у програмі Jamovi

Тест на визначення рівня самооцінки Соренсен.

Таблиця 2. - Результат перевірки валідності та надійності рівня самооцінки Соренсен.

Scale Reliability Statistics		
	Cronbach's α	McDonald's ω
scale	0.915	0.919

Оцінювання відчуття провини та сорому TOSCA:

Таблиця 3 - Результат перевірки валідності та надійності шкали «Сором»

Scale Reliability Statistics		
	Cronbach's α	McDonald's ω
scale	0.800	0.802

Таблиця 4 - Результат перевірки валідності та надійності шкали «Провина»

Scale Reliability Statistics		
	Cronbach's α	McDonald's ω
scale	0.727	0.752

Таблиця 5 - Результат перевірки валідності та надійності шкали «Екстернальність»

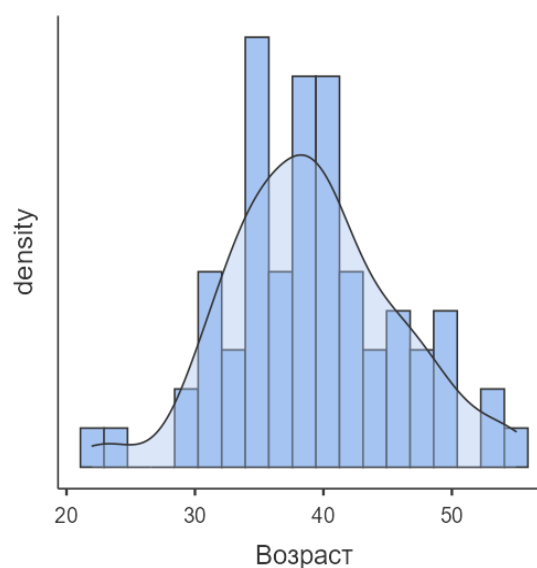
Scale Reliability Statistics		
	Cronbach's α	McDonald's ω
scale	0.591	0.611

ДОДАТОК Г

Перевірка вибірки на гомогенність та нормальність розподілу даних у програмі Jamovi

Таблиця 6 – Нормальність розподілу за віком

Descriptives	
	Возраст
N	70
Mean	39.1
Median	38.5
Standard deviation	6.59
Minimum	22
Maximum	55
Shapiro-Wilk W	0.986
Shapiro-Wilk p	0.609

Таблиця 7 – Нормальність розподілу за сімейним станом

Descriptives	
	Семейное положение
N	70
Missing	66
Mean	1.94
Median	2.00
Standard deviation	1.10
Minimum	0
Maximum	3
Shapiro-Wilk W	0.796
Shapiro-Wilk p	< .001

ДОДАТОК Д

Перевірка груп на гомогенність та нормальність розподілу даних у програмі Jamovi

Тест на визначення рівня самооцінки Соренсен.

Таблиця 8 – Результат перевірки нормальності розподілу

Normality Test (Shapiro-Wilk)

	W	p
SETOTAL	0.937	0.002

Note. A low p-value suggests a violation of the assumption of normality

Таблиця 9 – Нульова та альтернативна гіпотези

One Sample T-Test

		Statistic	df	p
SETOTAL	Student's t	2.15	69.0	0.035

Note. $H_a \mu \neq 14.5$

Таблиця 10 – Основна гіпотеза

Independent Samples T-Test

		Statistic	df	p
SETOTAL	Student's t	-1.30	68.0	0.100
	Mann-Whitney U	52.5		0.084

Note. $H_a \mu_0 < \mu_1$

Таблиця 11 – Гомогенність розподілу

Homogeneity of Variances Test (Levene's)

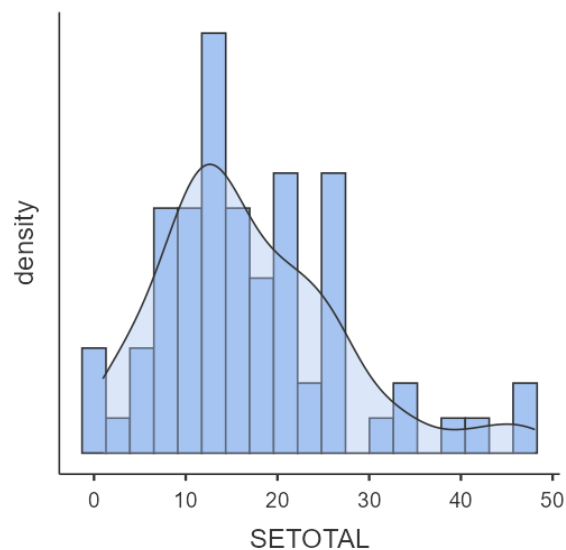
	F	df	df2	p
SETOTAL	0.0300	1	68	0.863

Note. A low p-value suggests a violation of the assumption of equal variances

Таблиця 12– Відхилення за загальним балом тесту Самооцінки Соренсен

Descriptives

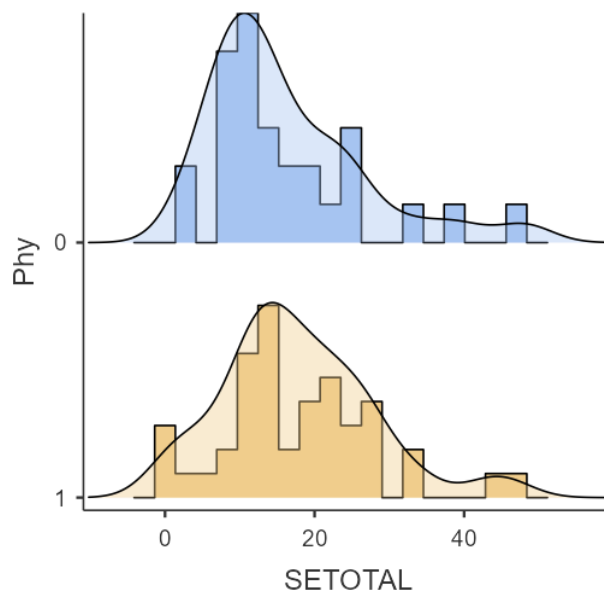
	SETOTAL
N	70
Missing	66
Mean	17.1
Median	15.0
Standard deviation	10.2
Minimum	1
Maximum	48
Shapiro-Wilk W	0.938
Shapiro-Wilk p	0.002

Таблиця 13 – Відхилення за загальним балом тесту Самооцінки Соренсен при фізичному насильстві

Descriptives

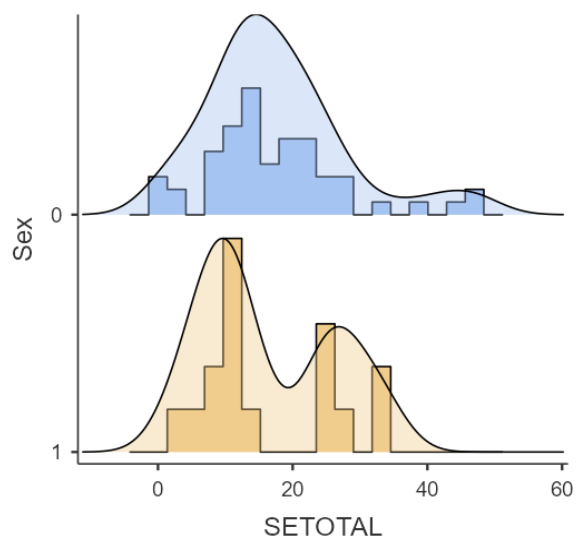
	Phy	SETOTAL
N	0	27
	1	43
Missing	0	0
	1	0
Mean	0	16.2
	1	17.7
Median	0	13
	1	16
Standard deviation	0	10.6
	1	10.1
Minimum	0	3
	1	1
Maximum	0	48
	1	46

Таблиця 14 – Відхилення за загальним балом тесту Самооцінки Соренсен при сексуальному насильстві

Descriptives

	Sex	SETOTAL
N	0	54
	1	16
Missing	0	0
	1	0
Mean	0	17.4
	1	16.3
Median	0	15.5
	1	11.5
Standard deviation	0	10.4
	1	9.99
Minimum	0	1
	1	3
Maximum	0	48
	1	33

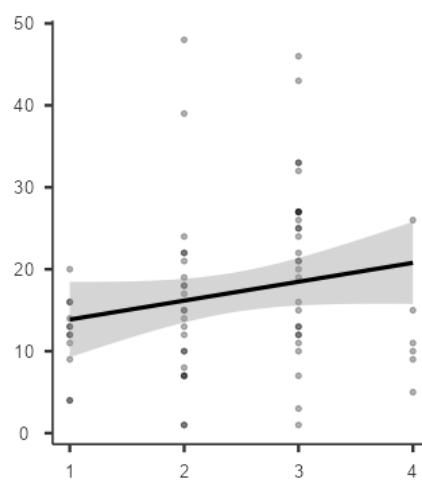
ДОДАТОК Е

Кореляційний аналіз даних у програмі Jamovi

Тест на визначення рівня самооцінки Соренсен.

Таблиця 15 – Кореляція між чотирма видами насильства і самооцінкою

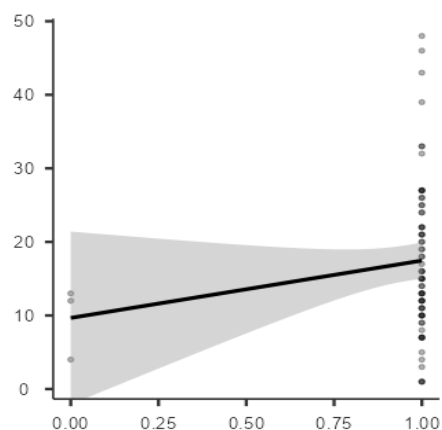
Correlation Matrix		Violence	SETOTAL
Violence	Pearson's r	—	—
	p-value	—	—
	Spearman's rho	—	—
	p-value	—	—
SETOTAL	Pearson's r	0.197	—
	p-value	0.051	—
	Spearman's rho	0.217	—
	p-value	0.036	—

Note. H_a is positive correlation

Таблиця 16 – Кореляція між психологічним насильством і самооцінкою

Correlation Matrix		Psy	SETOTAL
Psy	Pearson's r	—	—
	p-value	—	—
	Spearman's rho	—	—
	p-value	—	—
SETOTAL	Pearson's r	0.155	—
	p-value	0.100	—
	Spearman's rho	0.168	—
	p-value	0.083	—

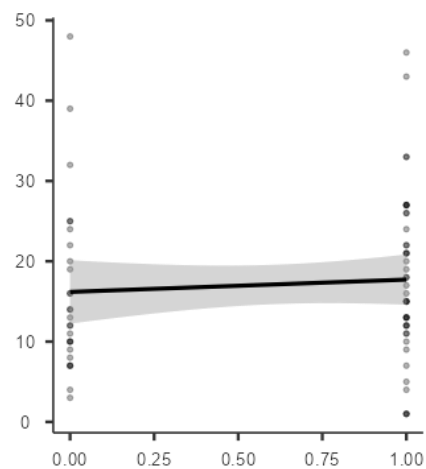
Note. H_a is positive correlation

Таблиця 17 – Кореляція між фізичним насильством і самооцінкою

Correlation Matrix

		Phy	SETOTAL
Phy	Pearson's r	—	
	p-value	—	
	Spearman's rho	—	
	p-value	—	
SETOTAL	Pearson's r	0.074	—
	p-value	0.273	—
	Spearman's rho	0.137	—
	p-value	0.130	—

Note. H_a is positive correlation

Таблиця 18 – Кореляція між насильством, самооцінкою та сімейним положенням

Partial Correlation

		Violence	SETOTAL
Violence	Spearman's rho	—	
	p-value	—	
SETOTAL	Spearman's rho	0.228	—
	p-value	0.030	—

Note. controlling for 'Семейное положение'

Note. H_a is positive correlation

Таблиця 19 – Кореляція між кожним видом насильства, самооцінкою та фінансовим станом

Model Fit Measures

Model	R	R²
1	0.340	0.115

Model Coefficients - SETOTAL

Predictor	Estimate	SE	t	p
Intercept ^a	11.63	8.82	1.319	0.192
Sex	-1.20	3.03	-0.396	0.694
Phy	1.21	2.70	0.448	0.655
Psy	4.28	6.55	0.653	0.517
Econ	4.90	2.70	1.816	0.074
Ваш уровень дохода:				
1 – 0	-5.56	6.88	-0.808	0.422
2 – 0	-2.16	6.75	-0.319	0.750
3 – 0	-1.54	7.08	-0.217	0.829
4 – 0	1.19	6.16	0.193	0.848
5 – 0	-3.48	6.17	-0.565	0.574
6 – 0	-2.75	5.75	-0.479	0.634

^a Represents reference level

ДОДАТОК Ж

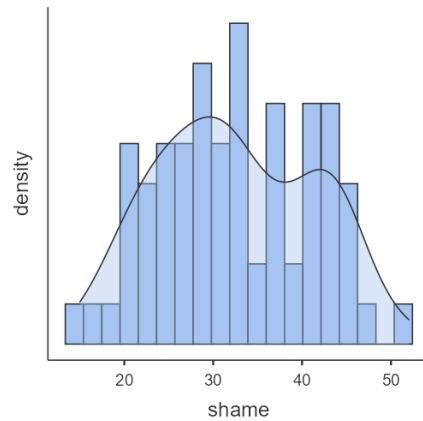
Перевірка груп на гомогенність та нормальність розподілу даних у програмі Jamovi

Тест на визначення рівня сорому, провини та екстернальності TOSCA.

Таблиця 20 – Відхилення за загальним балом тесту TOSCA шкала «Сором»

Descriptives

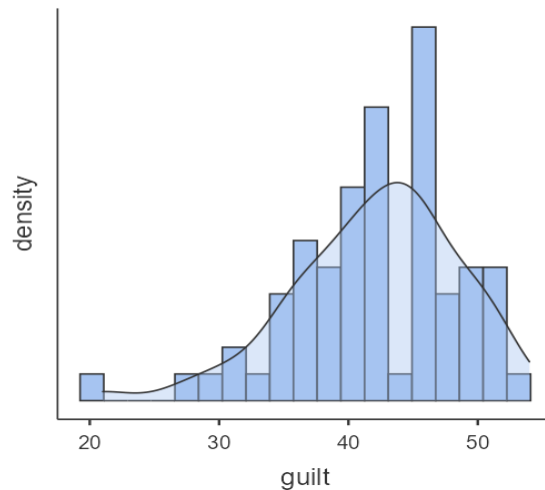
	shame
N	70
Missing	66
Mean	32.5
Median	32.0
Standard deviation	8.78
Minimum	15
Maximum	52

Таблиця 21 – Відхилення за загальним балом тесту TOSCA шкала «Провина»

Descriptives

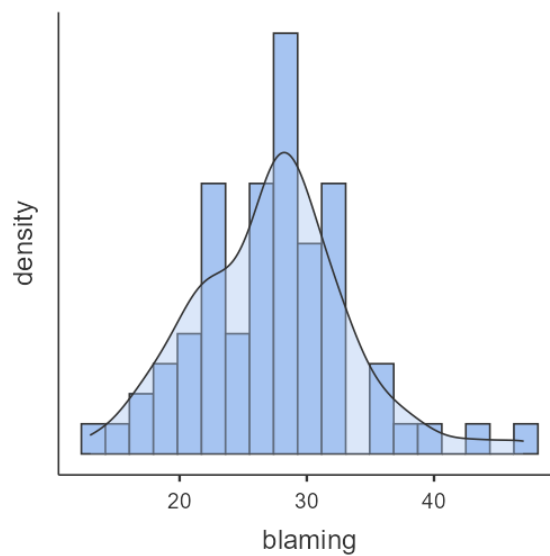
	guilt
N	70
Missing	66
Mean	42.1
Median	43.0
Standard deviation	6.41
Minimum	21
Maximum	54

Таблиця 22 – Відхилення за загальним балом тесту TOSCA шкала «Екстернальність»

Descriptives

	blaming
N	70
Missing	66
Mean	27.3
Median	28.0
Standard deviation	6.17
Minimum	13
Maximum	47

ДОДАТОК 3

Перевірка груп на гомогенність та нормальність розподілу даних у програмі Jamovi

Тест на визначення рівня сорому, провини та екстернальності TOSCA.

Таблиця 23 – Результат перевірки нормальності розподілу шкали «Сором»

Normality Test (Shapiro-Wilk)

	W	p
shame	0.972	0.121

Note. A low p-value suggests a violation of the assumption of normality

Таблиця 24 – Нульова гіпотеза шкали «Сором»

One Sample T-Test

	Statistic	df	p
shame Student's t	3.88	69.0	< .001

Note. $H_a \mu \neq 28.47$

Таблиця 25 – Альтернативна гіпотеза шкали «Сором»

One Sample T-Test

	Statistic	df	p
shame Student's t	3.81	69.0	1.000

Note. $H_a \mu < 28.54$

Таблиця 26 – Гомогенність розподілу шкали «Сором»

Homogeneity of Variances Test (Levene's)

	F	df	df2	p
shame	0.130	1	68	0.719

Note. A low p-value suggests a violation of the assumption of equal variances

Таблиця 27 – Результат перевірки нормальності розподілу шкали «Провина»

Normality Test (Shapiro-Wilk)

	W	p
guilt	0.969	0.080

Note. A low p-value suggests a violation of the assumption of normality

Таблиця 28 – Нульова гіпотеза шкала «Сором»

One Sample T-Test

		Statistic	df	p
guilt	Student's t	4.86	69.0	< .001

Note. $H_a \mu \neq 38.36$

Таблиця 29 – Альтернативна гіпотеза шкала «Сором»

One Sample T-Test

		Statistic	df	p
guilt	Student's t	4.86	69.0	1.000

Note. $H_a \mu < 38.36$

Таблиця 30 – Гомогенність розподілу шкала «Сором»

Homogeneity of Variances Test (Levene's)

	F	df	df2	p
guilt	5.13	1	68	0.027

Note. A low p-value suggests a violation of the assumption of equal variances

Таблиця 31 – Результат перевірки нормальності розподілу шкали «Екстернальність»

Normality Test (Shapiro-Wilk)

	W	p
blaming	0.976	0.205

Note. A low p-value suggests a violation of the assumption of normality

Таблиця 32 – Нульова гіпотеза шкали «Екстернальність»

One Sample T-Test

		Statistic	df	p
blaming	Student's t	-1.68	69.0	0.097

Note. $H_a \mu \neq 28.54$

Таблиця 33 – Альтернативна гіпотеза шкали «Екстернальність»

One Sample T-Test

		Statistic	df	p
blaming	Student's t	-1.68	69.0	0.048

Note. $H_a \mu < 28.54$

Таблиця 34 – Гомогенність розподілу шкали «Екстернальність»

Homogeneity of Variances Test (Levene's)

	F	df	df2	p
blaming	0.137	1	68	0.712

Note. A low p-value suggests a violation of the assumption of equal variances

ДОДАТОК И

Кореляційний аналіз даних у програмі Jamovi

Тест на визначення рівня сорому, провини та екстернальності TOSCA.

Таблиця 35 – Кореляція між чотирма видами насильства і соромом, провинною та екстернальністю.

Correlation Matrix

		Violence	shame	guilt	blaming
Violence	Pearson's r	—			
	p-value	—			
shame	Pearson's r	0.130	—		
	p-value	0.282	—		
guilt	Pearson's r	0.110	0.672	—	
	p-value	0.366	< .001	—	
blaming	Pearson's r	-0.117	0.419	0.148	—
	p-value	0.334	< .001	0.221	—

Таблиця 36 – Кореляція між кожним видом насильства і соромом

Correlation Matrix

		Phy	Psy	Sex	Econ	shame
Phy	Pearson's r	—				
	p-value	—				
Psy	Pearson's r	-0.023	—			
	p-value	0.852	—			
Sex	Pearson's r	-0.128	-0.053	—		
	p-value	0.292	0.664	—		
Econ	Pearson's r	0.096	0.267	0.082	—	
	p-value	0.431	0.025	0.500	—	
shame	Pearson's r	-0.102	0.232	0.064	0.184	—
	p-value	0.400	0.054	0.601	0.127	—

Таблиця 37 – Кореляція між кожним видом насильства і провиною

Correlation Matrix

		Phy	Psy	Sex	Econ	guilt
Phy	Pearson's r	—				
	p-value	—				
Psy	Pearson's r	-0.023	—			
	p-value	0.852	—			
Sex	Pearson's r	-0.128	-0.053	—		
	p-value	0.292	0.664	—		
Econ	Pearson's r	0.096	0.267	0.082	—	
	p-value	0.431	0.025	0.500	—	
guilt	Pearson's r	-0.165	0.114	0.212	0.131	—
	p-value	0.173	0.349	0.078	0.281	—

Таблиця 38 – Кореляція між кожним видом насильства та екстернальністю

Correlation Matrix

		Phy	Psy	Sex	Econ	blaming
Phy	Pearson's r	—				
	p-value	—				
Psy	Pearson's r	-0.023	—			
	p-value	0.852	—			
Sex	Pearson's r	-0.128	-0.053	—		
	p-value	0.292	0.664	—		
Econ	Pearson's r	0.096	0.267	0.082	—	
	p-value	0.431	0.025	0.500	—	
blaming	Pearson's r	-0.201	-0.024	0.101	-0.086	—
	p-value	0.095	0.842	0.405	0.480	—

ДОДАТОК К

Лінійний аналіз даних у програмі Jamovi

Таблиця 39 – Багатофакторна кореляція між соромом, психолгічним насиллям та додатковими предикторами

Model Fit Measures

Model	R	R ²
1	0.436	0.190

Model Coefficients - shame

Predictor	Estimate	SE	t	p
Intercept ^a	33.181	9.00	3.686	< .001
Psy	8.483	5.65	1.501	0.139
Образование:				
2 – 1	1.260	3.53	0.357	0.723
3 – 1	2.244	4.44	0.506	0.615
Семейное положение:				
1 – 0	3.467	3.72	0.931	0.356
2 – 0	-3.254	4.42	-0.736	0.465
3 – 0	-0.394	3.71	-0.106	0.916
Ваш уровень дохода:				
1 – 0	-12.647	5.89	-2.148	0.036
2 – 0	-11.567	5.92	-1.954	0.056
3 – 0	-8.957	5.92	-1.512	0.136
4 – 0	-8.635	5.31	-1.627	0.109
5 – 0	-11.756	5.30	-2.217	0.031
6 – 0	-11.859	5.07	-2.339	0.023

^a Represents reference level

Таблиця 40 – Кореляція між соромом та самооцінкою.

Correlation Matrix

		shame	SETOTAL
shame	Pearson's r	—	
	p-value	—	
SETOTAL	Pearson's r	0.495	—
	p-value	< .001	—

Таблиця 41 - Багатофакторна кореляція між соромом та самооцінкою

Model Fit Measures

Model	R	R ²
1	0.495	0.245

Model Coefficients - shame

Predictor	Estimate	SE	t	p
Intercept	25.270	1.7999	14.04	< .001
SETOTAL	0.425	0.0904	4.70	< .001

Model Fit Measures

Model	R	R ²
1	0.606	0.367

Model Coefficients - shame

Predictor	Estimate	SE	t	p
Intercept ^a	32.747	5.947	5.506	< .001
SETOTAL	0.439	0.101	4.330	< .001
Образование:				
2 – 1	4.883	3.253	1.501	0.139
3 – 1	5.807	4.003	1.451	0.152
Ваш уровень дохода:				
1 – 0	-10.009	5.198	-1.926	0.059
2 – 0	-11.735	5.233	-2.242	0.029
3 – 0	-8.627	5.240	-1.647	0.105
4 – 0	-9.506	4.626	-2.055	0.044
5 – 0	-10.828	4.691	-2.308	0.025
6 – 0	-11.253	4.467	-2.519	0.015
Family:				
2 – 1	-6.039	3.320	-1.819	0.074
3 – 1	-3.209	2.532	-1.267	0.210
4 – 1	0.602	3.437	0.175	0.861

^a Represents reference level

Таблиця 42 - Багатофакторна кореляція між соромом, самооцінкою та насиллям

Model Fit Measures

Model	R	R²
1	0.542	0.294

Model Coefficients - shame

Predictor	Estimate	SE	t	p
Intercept ^a	20.032	4.7743	4.196	< .001
SETOTAL	0.409	0.0939	4.363	< .001
Psy:				
1 – 0	6.508	4.7350	1.375	0.174
Phy:				
1 – 0	-2.271	1.9138	-1.187	0.240
Econ:				
1 – 0	0.494	2.0275	0.244	0.808
Sex:				
1 – 0	1.570	2.2206	0.707	0.482

^a Represents reference level

Таблиця 43 - Багатофакторна кореляція між провиною, самооцінкою та насиллям

Model Fit Measures

Model	R	R²
1	0.326	0.106

Model Coefficients - guilt

Predictor	Estimate	SE	t	p
Intercept	38.597	1.4291	27.01	< .001
SETOTAL	0.204	0.0717	2.84	0.006

Model Fit Measures

Model	R	R²
1	0.435	0.189

Model Coefficients - guilt

Predictor	Estimate	SE	t	p
Intercept ^a	37.046	3.7332	9.923	< .001
SETOTAL	0.207	0.0734	2.817	0.006
Sex:				
1 – 0	3.144	1.7364	1.810	0.075
Psy:				
1 – 0	1.950	3.7025	0.527	0.600
Phy:				
1 – 0	-2.139	1.4964	-1.430	0.158
Econ:				
1 – 0	0.370	1.5854	0.233	0.816

^a Represents reference level

Таблиця 44 - Багатофакторна кореляція між провиною, самооцінкою, насиллям та сімейним станом

Model Fit Measures

Model	R	R²
1	0.514	0.264

Model Coefficients - guilt

Predictor	Estimate	SE	t	p
Intercept ^a	37.991	4.3273	8.779	< .001
SETOTAL	0.218	0.0738	2.958	0.004
Phy:				
1 – 0	-2.408	1.4834	-1.623	0.110
Psy:				
1 – 0	2.660	3.6849	0.722	0.473
Econ:				
1 – 0	-0.195	1.6087	-0.121	0.904
Sex:				
1 – 0	2.985	1.7091	1.747	0.086
Семейное положение:				
1 – 0	-0.358	2.5610	-0.140	0.889
2 – 0	-5.552	2.8498	-1.948	0.056
3 – 0	-0.823	2.3989	-0.343	0.733

^a Represents reference level